

ingediend op **1025** (2021-2022) – Nr. 2
8 maart 2022 (2021-2022)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie voor Binnenlands Bestuur,
Gelijke Kansen en Inburgering
uitgebracht door Jeremie Vaneckhout, Paul Van Miert
en Koen Van den Heuvel

over de conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Nadia Sminate, Paul Van Miert, Kris Van Dijck,
Maaïke De Vreese, Annabel Tavernier en Bert Maertens

over de bevoegdheid inzake organisatie
van verkiezingen door het Vlaamse Gewest
en over maatregelen ter verbetering
van de organisatie van lokale en provinciale
verkiezingen in Vlaanderen

over de conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Tom Ongena, Bart Tommelein, Stephanie D'Hose,
Emmily Talpe, Marino Keulen en Willem-Frederik Schiltz

over de verbetering en verdere digitalisering
van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen
en online stemmen

Documenten in het dossier:

1025 (2021-2022) – Nr. 1: Conceptnota voor nieuwe regelgeving

1062 (2021-2022) – Nr. 1: Conceptnota voor nieuwe regelgeving

1083 (2021-2022) – Nr. 1: Conceptnota voor nieuwe regelgeving

**Vlaams
Parlement**

en over de conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Brecht Warnez, Katrien Partyka, Koen Van den Heuvel,
Hilâl Yalçın, Peter Van Rompuy en Jo Brouns

over de verbetering en modernisering van de lokale en provinciale verkiezingen

Samenstelling van de Commissie voor Binnenlands Bestuur, Gelijke Kansen en Inburgering:

Voorzitter: Kris Van Dijck.

Vaste leden:

Maike De Vreese, Nadia Sminate, Annabel Tavernier, Kris Van Dijck, Paul Van Miert;
Yves Buysse, Chris Janssens, Sam Van Rooy;
Katrien Partyka, Brecht Warnez;
Tom Ongena, Bart Tommelein;
An Moerenhout, Jeremie Vaneekhout;
Maxim Veys.

Plaatsvervangers:

Piet De Bruyn, Andries Gryffroy, Bert Maertens, Freya Perdaens, Elke Sleurs;
Adeline Blancquaert, Guy D'haeseleer, Kristof Slagmulder;
Koen Van den Heuvel, Hilâl Yalçın;
Stephanie D'Hose, Emmily Talpe;
Meyrem Almaci, Celia Groothedde;
Kurt De Loor.

Toegevoegde leden:

Lise Vandecasteele.

INHOUD

I.	Toelichtingen door de genodigden	6
1.	Uiteenzetting door Jeroen Windey	6
1.1.	Inleiding.....	6
1.2.	De rol van ABB	6
1.3.	Trends	6
1.4.	Verkiezingen in cijfers.....	7
1.5.	Vijf thema's uit de conceptnota's	7
2.	Uiteenzetting door Jan Leroy	10
2.1.	Inleiding.....	10
2.2.	Algemene bedenkingen	10
2.3.	Digitaal stemmen in 2030.....	10
2.4.	Digitalisering van het verkiezingsproces	11
2.5.	Beperking van de campagnemiddelen	11
2.6.	Samenstelling van stem- en telbureaus en de vergoeding.....	12
2.7.	Fijnmazige bekendmaking van resultaten	12
2.8.	Vrije keuze van stembureau.....	12
2.9.	Online stemmen.....	13
2.10.	Stemmen per brief	13
2.11.	Stemrecht van zestien jaar	13
3.	Uiteenzetting door Isabel Leliaert	13
3.1.	Inleiding.....	13
3.2.	Belgen in het buitenland.....	13
3.3.	Reacties op het wetsvoorstel in de Kamer.....	15
3.4.	Andere landen	15
3.5.	Studies en rapporten	15
3.6.	Conclusies.....	16
4.	Uiteenzetting door professor dr. Herwig Reynaert.....	16
5.	Uiteenzetting door professor dr. Stefaan Fiers.....	17
5.1.	Voorstellen met impact op de werking en organisatie van de verkiezingen	17
5.2.	Voorstellen met impact op de verrichtingen van de kiezers	18
5.3.	Slotbeschouwingen.....	19
6.	Uiteenzetting door professor Herman Matthijs.....	19
6.1.	Inleiding.....	19
6.2.	Digitalisering	20
6.3.	Stemmen per brief	20
6.4.	De bekendmaking van de resultaten	20

II. Vragen en opmerkingen van de commissieleden.....	21
1. Tussenkost van Nadia Sminate	21
2. Tussenkost van Yves Buysse	22
3. Tussenkost van Brecht Warnez.....	23
4. Tussenkost van Tom Ongena.....	25
5. Tussenkost van Kurt De Loor.....	26
6. Tussenkost van Jeremie Vaneckhout.....	26
III. Antwoorden van de genodigden	26
1. Antwoorden van Jeroen Windey	26
2. Antwoorden van Jan Leroy	28
3. Antwoorden van Isabel Leliaert.....	29
4. Antwoorden van professor dr. Herwig Reynaert.....	30
5. Antwoorden van professor dr. Stefaan Fiers.....	31
6. Antwoorden van professor Herman Matthijs.....	32
Gebruikte afkortingen	34

De Commissie voor Binnenlands Bestuur, Gelijke Kansen en Inburgering hield op 22 februari 2022 een hoorzitting over de conceptnota van Nadia Sminate, Paul Van Miert, Kris Van Dijck, Maaïke De Vreese, Annabel Tavernier en Bert Maertens voor nieuwe regelgeving over de bevoegdheid inzake organisatie van verkiezingen door het Vlaamse Gewest en over maatregelen ter verbetering van de organisatie van lokale en provinciale verkiezingen in Vlaanderen (*Parl.St. VI.Parl. 2021-22, nr. 1025/1*), over de conceptnota voor nieuwe regelgeving van Brecht Warnez, Katrien Partyka, Koen Van den Heuvel, Hilâl Yalçın, Peter Van Rompuy en Jo Brouns over de verbetering en modernisering van de lokale en provinciale verkiezingen (*Parl. St. VI.Parl. 2021-22, nr. 1083/1*) en over de conceptnota voor nieuwe regelgeving van Tom Ongena, Bart Tommelein, Stephanie D'Hose, Emmily Talpe, Marino Keulen en Willem-Frederik Schiltz over de verbetering en verdere digitalisering van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen en online stemmen (*Parl.St. VI.Parl. 2021-22, nr. 1062/1*).

Aan de gedachtewisseling werd deelgenomen door:

- Jeroen Windey, administrateur-generaal van het Agentschap Binnenlands Bestuur;
- Jan Leroy, directeur Bestuur van de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten;
- Isabel Leliaert, dienst Verkiezingen FOD Binnenlandse Zaken;
- professor dr. Herwig Reynaert, UGent;
- professor dr. Stefaan Fiers, Center for Political Research KU Leuven;
- professor Herman Matthijs, hoogleraar Overheidsfinanciën UGent en VUB.

(Deze vergadering werd als videoconferentie georganiseerd.)

I. Toelichtingen door de genodigden

1. Uiteenzetting door Jeroen Windey

1.1. Inleiding

Jeroen Windey vindt de organisatie van deze hoorzitting positief omdat die bijdraagt aan de transparantie van de verkiezingen. Er moeten belangrijke en goed gemotiveerde keuzes gemaakt worden. Hoe breder het draagvlak voor de gemaakte keuzes, hoe meer iedereen achteraf die keuzes kan steunen.

1.2. De rol van ABB

Vlaanderen benut ruim haar bevoegdheden om de lokale en provinciale verkiezingen te reguleren en te organiseren. In 2011 heeft het Vlaams Parlement een modern Lokaal en Provinciaal Kiesdecreet aangenomen (*Parl.St. VI.Parl. 2010-11, nr. 1084/1-10*). Dat vormt een solide basis. Sinds 2006 heeft Vlaanderen al drie succesvolle verkiezingen georganiseerd die telkens grondig geëvalueerd zijn. ABB speelt daar een sleutelrol in.

1.3. Trends

ABB volgt heel wat trends continu op. Ondertussen gaat Vlaanderen richting de vierde organisatie van een verkiezing en heeft het een goede reputatie opgebouwd. Vlaanderen speelt een voortrekkersrol in heel wat optimalisatieoefeningen.

In het laatste evaluatierapport werden een aantal relevante trends geïdentificeerd. De Vlaamse Regering ging al met een aantal van die trends aan de slag zoals de afschaffing van de stemplicht. Verder worden ook een aantal voorstellen geformuleerd die proberen in te spelen op wat ABB als belangrijke trends beschouwt.

Enkele aspecten blijven echter onderbelicht. Het gaat om de betrokkenheid van de burgers en het belang van intensieve communicatie. Het is evident dat transparantie bij wijzigingen in de organisatie en in de regelgeving met betrekking tot de verkiezingen cruciaal is.

De spreker vestigt vooral de aandacht op de toenemende complexiteit van de regelgeving en de organisatie. Het gaat namelijk om zes verschillende verkiezingen: gemeenteraadsverkiezingen, stadsdistrictraadsverkiezingen, provincieraadsverkiezingen, OCMW-raadsverkiezingen en rechtstreekse verkiezingen van schepenen en leden van het Vast Bureau in zes randgemeenten en Voeren. Daarnaast zijn er verschillende stemprocedures: een hybride systeem, op papier stemmen en digitaal stemmen. En er zijn veel afhankelijkheden om 4,5 miljoen burgers met verschillende kiesbevoegdheden te mobiliseren om te gaan stemmen, maar ook ten aanzien van leveranciers en andere overheden.

Daarnaast is er de trend van het toenemende belang van veiligheid en integriteit. Dat ligt deels aan de toename van de digitalisering, maar ook aan de steeds hogere veiligheidsnormen die worden gehanteerd. Daarom wordt elk voorstel getoetst aan een aantal risico's, want het beheersen van die risico's is cruciaal voor een succesvolle verkiezingsorganisatie en het afbreukrisico van calamiteiten bij de organisatie van verkiezingen is ontzettend groot. Als het vertrouwen van de burger in de organisatie van verkiezingen geschonden wordt, wordt daar een torenhoge prijs voor betaald.

1.4. Verkiezingen in cijfers

Er zijn in totaal 40.000 kandidaten die strijden om ongeveer 8000 mandaten. Er zijn meer dan 6000 stembureaus, waarvan de helft digitaal, en 1902 telbureaus. In totaal wordt gewerkt met 50.000 burgers die op een dag komen helpen om de verkiezingsorganisatie in goede banen te leiden. Daarachter schuilt een hele verkiezingsorganisatie vanuit ABB. Daarbij wordt gebruikgemaakt van ongeveer 24.000 stemcomputers. Tegelijk moet de software aangepast en onderhouden worden.

ABB zet voortdurend in op vereenvoudiging. Hoe eenvoudiger het proces, hoe beter het voor de burger en de organisatie van de verkiezingen is. Daarbij is tijdige voorbereiding van belang. Men zit slechts op 2,5 jaar van de volgende verkiezingen, maar ABB is daar al volop mee bezig.

1.5. Vijf thema's uit de conceptnota's

1.5.1. *Bevoegdheid Vlaamse Gewest en interfederale samenwerking*

De huidige bevoegdheidsverdeling tussen de verkiezingsorganiserende overheden zorgt voor complexe en minder transparante regelgeving en organisatie van verkiezingen. Die regelgeving moet doorvertaald worden in soft- en hardware en komt ook tot uiting in de procedures waarvan gemeenten en de bureaus afhankelijk zijn.

Principieel is ABB voorstander van een clustering van de organisatie van de verschillende verkiezingen. Vlaanderen zou volledig bevoegd moeten worden voor de lokale en provinciale verkiezingen, wat vandaag nog niet het geval is en dat maakt het werk complex. Het is ook logisch dat deelstaten de eigen verkiezingen kunnen organiseren, maar dit is enkel zinvol als die niet samenvalt met andere verkiezingen. Anders wordt men op een dag geconfronteerd met meerdere verkiezingsorganiserende overheden. Dat zal voor de gemeenten heel onoverzichtelijk worden.

Om die clustering door te voeren is een grondwetswijziging nodig. Daarom komt dat debat los van de lokale en provinciale verkiezingen van 2024. Samenwerken met de federale overheid zal noodzakelijk blijven, onder andere voor de hard- en

softwareontwikkeling. ABB werkt al goed samen met het federale niveau en neemt daar een voortrekkersrol in op. In het verleden besliste men bijvoorbeeld om het digitaal stemmen te vernieuwen door nieuwe stemcomputers aan te kopen, het digitaal indienen van kandidatenlijsten en het digitaal aangeven van de verkiezingsuitgaven.

1.5.2. Verdere digitalisering

ABB staat positief tegenover de verdere digitalisering. Bij elke verkiezing moet getracht worden om verdere stappen te zetten in het automatiseren van de verkiezingen. Tegelijk steunt ABB het idee om tegen 2030 in alle gemeenten digitaal te kunnen stemmen. In Vlaanderen ligt de acceptatiegraad ten aanzien van digitaal stemmen al hoog.

Het verplicht digitaal indienen van de kandidatenlijsten is een logische volgende stap. Vandaag is er een hybride systeem en dat maakt het niet gemakkelijker. Er zullen begeleidende maatregelen nodig zijn om extra drempels te vermijden.

Ook het digitaal indienen van verkiezingsuitgaven is een goede zaak. ABB is al bezig met een project om dat te realiseren.

1.5.3. Lijsten en kandidaten

ABB vindt het voorstel om sneller de maximumuitgaven voor verkiezingscampagnes vast te stellen logisch, zeker om dat voor de sperperiode te kunnen doen. En de bedragen zijn sinds 2011 niet meer geïndexeerd. Het is legitiem om daar een debat over te voeren.

De spreker vindt het voorstel om de campagnemiddelen te moderniseren en een aantal verbodsbepalingen op te heffen goed. Sinds 2018 is Vlaanderen daarvoor bevoegd. Momenteel liggen de kaarten zo dat er goede stappen kunnen gezet worden.

ABB is echter kritisch over de bekendmaking van de stemresultaten per stembureau. Dat dient verder onderzocht te worden. ABB oordeelt niet over de politieke opportuniteiten en de legitimiteit van dat voorstel. Maar vooraleer dat wordt ingevoerd moeten de consequenties daarvan gekend zijn. Het houdt potentiële risico's en perverse neveneffecten in. Men heeft het over het stemgeheim op het niveau van een wijk of een buurt. Daarbij wordt verwezen naar de situatie in de Verenigde Staten, maar dat komt vreemd over omdat men in Vlaanderen nu al heel fijnmazig inzage heeft in de verkiezingsresultaten. Tegelijk gaat het in de Verenigde Staten over totaal andere grootteordes. Bovendien heeft de wetgever garanties ingebouwd om het geheim van de stemming en stemtendenzen te vrijwaren. In tijden waarin het vertrouwen van de burger in de politiek niet evident is, lijkt deze versoepeling niet aangewezen.

Het zal ook een impact hebben op de telbureaus. Het zou leiden tot meer tellingen per telbureau, er zouden drie keer meer totalen per lijst en per kandidaat moeten gemaakt worden. Daar bovenop komt er een grotere impact op de werklust van de gemeentelijke hoofdbureaus. Die moeten veel meer tabellen met verkiezingsresultaten controleren, waardoor het telproces langer zal duren en men de verkiezingsdag dreigt niet te halen. In Gent zou dat bijvoorbeeld gaan om 185.700 in de plaats van 61.900 getallen die manueel ingevoerd moeten worden.

Verder is er een impact op de technische uitvoering, onder andere op de software. Zeker als het de bedoeling is om in realtime resultaten te publiceren, moet de verkiezingswebsite opnieuw ontworpen worden. Dat zijn allemaal technische argumenten die haalbaar zijn, maar dat kost geld en maakt het geheel complexer.

Tot slot verwacht de spreker ook meer betwistingen. Hoe fijnmaziger de resultaten zichtbaar worden, hoe meer kandidaten mogelijk denken dat het niet zal kloppen. Die kennen namelijk de wijken en mensen.

De meeste calamiteiten in het verkiezingsproces zijn te wijten aan menselijke fouten. Bij het ontwerpen van processen moet daar maximaal rekening mee gehouden worden en dat moet zo eenvoudig mogelijk zijn. Dit voorstel staat daar haaks op.

1.5.4. Stem- en telbureaus

Het inschakelen van meer ambtenaren is een goed voorstel. Het gebeurt vandaag al maar dat ligt in de handen van de lokale besturen. ABB suggereert om bij problemen die mogelijkheid actiever te gebruiken.

Het is gerechtvaardigd om de bedragen voor de presentiegelden op te trekken. De keuze voor een uniform bedrag zowel voor digitale als voor papieren stembureaus is begrijpelijk, maar er moet oog zijn voor het feit dat men in digitale stembureaus langer aanwezig moet zijn en dat het wat complexer werken is. De sleutelrol van de voorzitters is ook belangrijk. Tot op heden werd die nooit financieel gewaardeerd. Dat kan ook eventueel aangepast worden. Budgettair zal dit alles een impact hebben op de provincies. Daarom moet dit tijdig gesignaleerd worden zodat men zich kan organiseren.

Er is een precedent voor wat betreft het voorstel tot het recht tot weigering bij derde oproep. De federale minister suggereerde dat in het verleden via een omzendbrief. Dat is een goed idee, alleen moet er gekeken worden hoe dat georganiseerd kan worden omdat er vandaag geen registratie is. Die zou moeten gekoppeld worden aan het Rijksregister en daarvoor zijn de gemeenten aan zet.

1.5.5. Deelname aan verkiezingen

Door het afschaffen van de opkomstplicht is er een opportuniteit om de vrije keuze van het stembureau in te voeren. De wachtrijen zorgen vandaag voor heel wat frustratie.

ABB oppert het idee om te werken met een stempas. Zo kunnen de aanstiplijsten worden afgeschaft. Men kan een bewijs geven aan een kiezer om een stem uit te brengen. Zo hoeft men niet meer te registreren wie waar is gegaan. Vandaag wordt aan iedereen gevraagd om de oproepingsbrief en de identiteitskaart mee te brengen om zich te identificeren. De stap naar een opwaardering van die beter beveiligde oproepingsbrief moet klein zijn.

Er wordt ook gekeken naar het gebruik van de eID. Dat is een zeer aantrekkelijk voorstel. Vandaag is dat nog niet mogelijk omdat men met een eID live moet kunnen linken naar de kiezerslijsten en zo een connectie moet gelegd worden tussen de databank en de stembureaus. Dat gaat in tegen de huidige principes. Het stemproces kan doorgaan onafhankelijk van het internet. Wanneer een verbinding zou haperen of een hacking zou gebeuren, zou het stemproces opgeschort worden, wat aanleiding kan geven tot chaos. Dit wordt niet ruim gebruikt in de wereld. In Noorwegen wel, maar dat dient van nabij bekeken te worden en er dient advies ingewonnen te worden van veiligheidsexperts.

Wat betreft het online stemmen verwijst de spreker naar de hoorzitting van 7 december 2021 over de mogelijkheid om online stemmen in te voeren, waarbij de experts concludeerden dat dit voor verkiezingen niet aan de orde is gezien het veiligheidsrisico.

Het idee om te stemmen per briefwisseling werd geopperd. ABB volgde op hoe dat systeem gebruikt wordt in het buitenland, onder andere door COVID-19. Maar de evaluaties van die stemmingen per briefwisseling zijn heel kritisch. Zo stelt het rapport van de Nederlandse Kiesraad dat gelet op de risico's het enkel aanvaardbaar is om per brief te stemmen als uitzonderingsprocedure. In de voorstellen zoals geformuleerd in de conceptnota's gaat het om een potentiële groep van 900.000 kiezers. Dat is te ruim, het verhoogt de risico's en verlaagt de integriteit van het verkiezingsproces. Uit onderzoek blijkt dat burgers ook weinig vertrouwen hebben in het stemmen per brief. Dat straalt af op de verkiezingen. Ook gemeentes en hoofdbureaus zouden zich daarop moeten organiseren, het zou zorgen voor extra papieren stukken en er is het risico van beïnvloeding en machtsmisbruik. Waar vandaag digitaal gestemd wordt, zouden extra telbureaus moeten ingericht worden.

Het invoeren van het stemrecht op zestien jaar is organisatorisch haalbaar, maar het is eerder een politieke opportuniteitsvraag. Daar zal wel een bijzonder decreet voor nodig zijn omdat het om een wezenlijke wijziging van de kiesregelgeving gaat.

Het idee om een informatiecampagne op te zetten om aan te moedigen om te gaan stemmen is dubbelzinnig. Enerzijds wordt de stemplicht afgeschaft, terwijl anderzijds dan campagne moet worden gevoerd om toch te gaan stemmen. De regels moeten uiteraard goed uitgelegd worden. In Nederland zag men dat dergelijke campagnes weinig effect hebben.

Concluderend stelt de spreker dat een hogere deelname afhankelijk is van het vertrouwen in de overheid. Daarom is het vrijwaren van de veiligheid en de integriteit van het verkiezingsproces van belang.

2. Uiteenzetting door Jan Leroy

2.1. Inleiding

Jan Leroy zegt dat de VVSG nog niet over alle punten uit de conceptnota's een politiek standpunt heeft kunnen innemen wegens tijdsgebrek. Daarom moeten de opmerkingen beschouwd worden als technische opmerkingen. De VVSG is bereid om mee na te denken en formeel een standpunt in te nemen wanneer de contouren van de geplande hervormingen duidelijker worden.

2.2. Algemene bedenkingen

Verkiezingen lopen vaak door elkaar. Daarbij zijn het steeds de gemeenten die ze organiseren op het terrein met een andere overheid die bevoegd is. Op een verkiezingsdag vinden er vaak veel verkiezingen tegelijkertijd plaats. In oktober zijn er lokale en provinciale verkiezingen. Daar is Vlaanderen telkens voor bevoegd. Maar in mei-juni 2024 gaat het om Europese, Vlaamse en wellicht ook federale verkiezingen. Dat maakt alles complex. Bij hervormingen moet er maximaal afgestemd worden met de federale overheid in functie van apparatuur, procedures en communicatie naar de burger over wat moet en mag. Als bijvoorbeeld iemand zorgbehoevend is en stelselmatig volmachten geeft, zal die persoon dat in 2024 twee keer moeten doen. Er wordt het best vermeden dat de procedures om de volmachten te geven verschillend zijn.

2.3. Digitaal stemmen in 2030

Het is zeker een na te streven doel om in 2030 de verkiezingen digitaal te laten verlopen. Vlaanderen heeft een goede evolutie doorgemaakt op dat vlak.

Er zijn wel enkele aandachtspunten. Het gaat om dure apparatuur die vaak enkel voor dat doel kan worden ingezet. Er moet voor gezorgd worden dat die apparatuur inzetbaar is voor alle verkiezingen en dus er geen verschillende apparatuur voor verschillende verkiezingen nodig is. Delen van die apparatuur zijn het best ook multi-inzetbaar zodat die kunnen gebruikt worden voor andere toepassingen. En de ondersteunende software moet ook robuust zijn. Aangezien software snel evolueert, is het wellicht beter om met iets oudere software aan de slag te gaan die wel even mee kan.

Bij het nadenken over financieringsmodellen wordt het best niet enkel rekening gehouden met de investering zelf, maar ook met de bijkomende kosten zoals onderhoud en opslag van de apparatuur. Bij verdere digitalisering moet ook aandacht gaan naar het nodige meubilair. Die computers moeten namelijk in kies-hokjes geplaatst worden.

Snelle bijstand op verkiezingsdagen moet gegarandeerd worden voor twijfelende gemeenten. Dat is namelijk een grote vrees van gemeenten.

De keuze voor digitaal stemmen heeft ook een impact op de keuze van de kieslocaties. Stemmen op papier kan op vele plaatsen, maar dat geldt niet voor digitaal stemmen omdat er onder meer een robuuste elektriciteitsvoorziening moet zijn.

Tot slot is er de specifieke problematiek van de fusiegemeenten. In de visienota over de voorbereiding van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2024 van de Vlaamse Regering staat dat men als gemeenten fusioneren en de ene gemeente digitaal en de andere op papier stemt, dat onderscheid bij de verkiezingen van 2024 kan aangehouden worden. Dat zal tot gevolg hebben dat men in beide gemeenten anders zal stemmen voor dezelfde kieslijsten. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat iemand die deellijsttrekker of schermlijsttrekker is op de tweede of derde kolom van een scherm vaak meer voorkeurstemmen krijgt dan als men op een papieren lijst in een kolom staat. Zo'n zaken moeten vermeden worden.

2.4. Digitalisering van het verkiezingsproces

De spreker heeft geen probleem met het digitaliseren van het verkiezingsproces. Enerzijds is daar het professionele luik van de verkiezingen, namelijk het indienen van kandidatenlijsten en de linken tussen lokale besturen en andere administraties. Dat kan volledig gedigitaliseerd worden met eventuele ondersteuning van kandidaten. Anderzijds is er het luik naar de burger. Ook daar kunnen stappen vooruit gezet worden, maar moet er steeds voorzien worden in een papieren alternatief.

2.5. Beperking van de campagnemiddelen

Over de beperking van de campagnemiddelen heeft de VVSG nog geen politiek standpunt ingenomen. De digitalisering van de samenleving noopt ertoe om zaken te herbekijken. Een belangrijke bekommernis is dat men ervoor moet zorgen dat de nieuwe regels zo helder mogelijk zijn. Daarbij moet er ook oog zijn voor lokale lijsten. De voorbije verkiezingen toonden dat het belang van die lijsten toeneemt. Deze hebben vaak geen centraal hoofdbureau van de partij in Brussel waarop zij kunnen terugvallen bij eventuele vragen. Ook ontbreekt het hen aan een uitgebreid apparaat dat administratieve ondersteuning kan bieden.

De conceptnota haalt berekeningen aan op basis van het aantal inwoners in de plaats van kiezers. In de nota van de Vlaamse Regering is sprake van eventueel te werken met voorlopige kieslijsten om de drempels vroeger bekend te maken. Daar ziet de VVSG geen graten in.

2.6. Samenstelling van stem- en telbureaus en de vergoeding

Verschillende keren opgeroepen worden is vooral een probleem als dat binnen een korte tijdspanne van enkele maanden gebeurt. Dat was het geval in het najaar 2018 en het voorjaar 2019 en dat kan zich opnieuw voordoen in 2024. Dat is vooral een probleem omdat de mensen na elkaar worden opgeroepen binnen dezelfde gezins-situatie. Dat kan bijvoorbeeld zorgen voor problemen bij het vinden van kinderopvang. Als daar zes jaar tussen zit, is de kans groter dat die situatie gewijzigd is.

Er zouden beter algemene principes worden bepaald voor het samenstellen van de bureaus en de rest kan dan overgelaten worden aan de gemeenten. Zo'n algemeen principe kan een verbod zijn op verwantschap tot een bepaalde graad met een kandidaat. Dat probleem rijst scherper bij gemeenteraadsverkiezingen omdat men daar dichterbij de kandidaten staat. De overige keuzes kunnen dan door het lokale niveau in een systeem gegoten worden. Er zijn namelijk gemeenten die graag werken met een vaste equipe van voorzitters en secretarissen die dat vrijwillig en graag doen en ondertussen expertise opbouwden. De kans is kleiner dat deze mensen het vaak na elkaar opgeroepen worden als een probleem ervaren. Wat betreft het oproepen van vrijwilligers zijn er gemeenten die een oproep in een informatieblad plaatsen. Soms gaan mensen daarop in omdat ze dat eens willen meemaken. Ook hier dient men oog te hebben voor eventuele verwantschappen.

Het optrekken van de vergoedingen is een goed idee, al zal dat altijd een symbolische vergoeding blijven in verhouding met het werk dat erin kruipt.

2.7. Fijnmazige bekendmaking van resultaten

Principieel heeft de VVSG geen probleem met het fijnmazig bekendmaken van de resultaten. Maar dat hangt uiteraard samen met de verdeling van de kiezers over de stembureaus, en dat is een lokale keuze. In een gemeente met verschillende deelen zijn er vaak meerdere stembureaus. Als die deelen groot genoeg zijn, kunnen de resultaten zonder problemen bekend gemaakt worden. Maar als men in een grotere deelen de kiezers bijvoorbeeld over tien kiesbureaus verdeelt op basis van de alfabetische volgorde van de straatnamen, dan heeft die bekendmaking van de resultaten geen zin. Het zou sociologisch gezien kunnen dat de ene straat in een volkswijk ligt en de andere in een residentiële wijk. Datzelfde probleem rijst als de gemeente de kiezers over die tien bureaus verdeelt op basis van de alfabetische volgorde van de achternamen.

In verschillende conceptnota's is er sprake van de drempel van 500 kiezers. Stel dat een bureau 600 potentiële kiezers heeft en er komen 450 kiezers opdagen. Worden deze resultaten dan al dan niet apart bekend gemaakt? Dat vergt onder andere een complexe programmering.

2.8. Vrije keuze van stembureau

De spreker ziet niet meteen een meerwaarde in de vrije keuze van een stembureau. Het zal sowieso altijd in dezelfde gemeente of kiesomschrijving zijn. Vandaag zijn er al enkele precedentes. Leden van stembureaus mogen gaan stemmen in het bureau waar ze hun rol als lid van het stembureau uitoefenen. Het kan eventueel uitgebreid worden naar alle stembureaus op dezelfde locatie. Zo kunnen eventuele technische problemen bij een stembureau opgevangen worden. De vraag is of men die keuze over laat aan de kiezer of de organiserende overheid.

Een belangrijk aandachtspunt is de controle op het meervoudig stemmen. Het stemmen met de eID is omwille van de permanente onlineverbinding niet vanzelfsprekend. Het zal waarschijnlijk ook trager werken dan een papieren aanstiplijst op basis van een nummer. Daarnaast wordt door te werken met de eID de indruk

gewekt dat er een link gelegd wordt tussen de naam en de uitgebrachte stem. Vandaag zijn er aanstippingslijsten per bureau. De bureaus van het andere bureau hebben een andere aanstippingslijst waardoor het gevaar op meervoudige stemming niet uitgesloten is als de keuze bij de kiezer wordt gelegd. Bovendien kan een persoon een duplicaat van een oproepingsbrief opvragen bij het gemeentehuis. Als die persoon de vrije keuze heeft van stembureau, kan die in meerdere stembureaus een stem uitbrengen. En hoe zal men zich organiseren wat betreft het materiaal als een bepaald stembureau veel mensen over de vloer krijgt? Concluderend stelt de spreker dat de keuze het best gemaakt wordt door de organiserende overheid en niet overgelaten wordt aan de kiezer.

2.9. Online stemmen

Het is zeker de moeite waard om de piste van online stemmen verder te onderzoeken. De aandachtspunten blijven het vermijden van stemmen onder dwang en het linken van een stem aan een identiteit om te kunnen controleren of iemand al gestemd heeft. Tot slot moet nagedacht worden over hoe vermeden wordt dat burgers het systeem gaan wantrouwen.

2.10. Stemmen per brief

Er is niet meteen een meerwaarde van het stemmen per briefwisseling in vergelijking met het stemmen per volmacht. Ook hier rijst de vraag over de garanties tegen het stemmen onder dwang.

In een van de conceptnota's staat dat de stemmen per briefwisseling zullen vermengd worden onder de andere stemmen. In het geval van papieren stemmen kan dat, maar dat lijkt niet eenvoudig te doen met digitale stemmen.

2.11. Stemrecht van zestien jaar

De VVSG nam nog geen formeel standpunt in over het stemrecht vanaf zestien jaar. Dit zou de verkiezingen over de verschillende niveaus complexer maken. Zo is er al per bestuursniveau een verschil tussen stemrecht en opkomstplicht. Ook volgens leeftijd en nationaliteit zijn er andere regels. Dit alles wordt moeilijk uit te leggen.

3. Uiteenzetting door Isabel Leliaert

3.1. Inleiding

Isabel Leliaert zegt enkel in te gaan op het stemmen per briefwisseling, gezien de ervaring hiermee op het federale niveau. De organisatie van verkiezingen is zeer complex. Er zijn verschillende systemen, verschillende verkiezingen, verschillende betrokkenen en het is een zware logistieke uitdaging. Er moeten veel afspraken gemaakt worden met diverse betrokkenen.

3.2. Belgen in het buitenland

3.2.1. De procedure

FOD Buitenlandse Zaken is verantwoordelijk voor de verkiezingen van de Belgen in het buitenland. Ze werken daarvoor samen met de kieskringhoofdbureaus die instaan voor het bestellen en aanmaken van de pakketten, de verzending naar FOD Buitenlandse Zaken, het ontvangen van de retouromslagen en het verdelen van de stembiljetten over de stembureaus. Dat is een zware logistieke taak. Gemeenten spelen geen rol in het stemmen per briefwisseling voor Belgen in het buitenland.

Bij de evaluatie van de verkiezingen in 2019 heeft men ook de stemming per brief mee geëvalueerd, en uiteraard hieromtrent overlegd met de collega's van FOD Buitenlandse Zaken.

Er zijn vijf stemwijzen, stemmen per brief is er een van. Belgen in het buitenland moeten kiezen voor de Kamer van volksvertegenwoordigers. Daar geldt namelijk stemplicht. Afhankelijk van hun land van verblijf kunnen ze ofwel in hun land van verblijf ofwel in België voor de Europese verkiezingen stemmen. Er moeten dus een of twee stembiljetten worden opgestuurd.

De pakketten voor de briefstemming zijn een omslag met daarin drie omslagen, twee stembiljetten, een identificatieformulier en instructies. Het vouwen en afstemmen van alle stembiljetten en het in enveloppes steken vergt veel personeelskracht, wat bijkomende kosten met zich meebrengt. Die pakketten kunnen pas gemaakt worden van zodra de kandidatenlijsten definitief afgesloten zijn. Men kan dus pas vrij laat in het verkiezingsproces starten met dit werk. Voor de verkiezingen van 26 mei 2019 was dat op 5 april. Naast het opmaken van de pakketten moeten die ook nog verstuurd worden naar de kiezer en die moeten daarna nog teruggestuurd worden vanuit het buitenland naar de kieskringhoofdbureaus.

Wanneer de pakketten uit het buitenland aankomen, opent het kieskringhoofdbureau de retouromslag. De identificatiefiche wordt gecontroleerd en de aanstiplijst wordt bijgewerkt. Dat op zich is al veel werk aangezien het gemiddeld om meer dan 10.000 kiezers per kieskring gaat. De omslagen met de stembiljetten mogen niet worden geopend en moeten bewaard worden op een veilige locatie tot 14 uur op de dag van de verkiezingen, want dan kunnen ze pas naar de telbureaus worden gebracht. Het is van belang dat Bpost de laatste enveloppes die nog toekomen nog tot op zondag naar de kieskringhoofdbureaus brengt. Daarover moeten afspraken gemaakt worden, wat extra werk en kosten betekent voor Bpost.

Er zijn kieskringhoofdbureaus waar elektronisch wordt gestemd en waar specifiek voor deze stemmen extra telbureaus moeten worden opgericht of waar de stemmen naar andere gemeenten worden gebracht zodat ze kunnen worden geteld.

3.2.2. Enkele cijfers

Voor de verkiezingen van 2019 waren er iets minder dan 5.000.000 kiezers in de Vlaamse kieskringen en iets meer dan 80.000 kiezers uit het buitenland. Daarvan kozen iets meer dan 50.000 om te stemmen per briefwisseling. Het blijft de populairste stemwijze voor deze categorie van kiezers.

Verder is er ook gekeken naar het aantal ingeschreven kiezers en het aantal neergelegde stembiljetten, biljetten die effectief aankwamen in de kieskringhoofdbureaus en meegeteld zijn. Dat werd vergeleken met het aantal effectieve stemmen uitgebracht in de diplomatieke posten ten opzichte van de kiezers die zich hebben ingeschreven om te stemmen in een diplomatieke post. Het gaat om 69 procent tegenover 72 procent. Het verschil in stemwijze tussen beide is dus niet groot. Dat is verwonderlijk gezien er feedback kwam uit de kieskringhoofdbureaus dat er veel stemmen laattijdig toekomen en dus niet kunnen worden meegeteld in de stemming.

Verder is de vergelijking tussen het aantal neergelegde stembiljetten ten opzichte van de ingeschreven kiezers tussen 2014 en 2019 van belang. Daar valt een stijging van 61 naar 69 procent op. In 2019 waren er dus meer neergelegde stembiljetten teruggekomen en geteld. Dat komt doordat in 2014 de afsluiting van de definitieve kandidatenlijst op de 24e dag voor de verkiezingen viel, terwijl dat in 2019 al op de 52e dag viel. Dat komt neer op 28 extra voorbereidingsdagen voor de stemming per briefwisseling.

3.3. Reacties op het wetsvoorstel in de Kamer

In de Kamer van volksvertegenwoordigers is een wetsvoorstel ingediend over de stemming per briefwisseling voor personen met een handicap en personen van 75 jaar en ouder. Naar aanleiding daarvan werd een vergadering belegd met Bpost en de verenigingen die personen met een handicap vertegenwoordigen.

De verenigingen die personen met een handicap vertegenwoordigen verwelkomen het initiatief om het stemmen toegankelijker te maken, maar formuleerden ook een aantal bedenkingen. Het is van belang om consequent te zijn over alle verkiezingen heen. Als er voor de federale verkiezingen per briefwisseling kan gestemd worden, dan moet dat ook ingevoerd worden voor de provinciale en gemeenteraadsverkiezingen. Het mag geen verplichting zijn. Mensen moeten naar het stembureau kunnen gaan als ze dat wensen. De inspanningen die zullen worden geleverd voor de stemming per briefwisseling mogen andere initiatieven op het vlak van toegankelijkheid niet in het gedrang brengen. Verder leeft de vrees voor de inbreuk op het stemgeheim bij het terugsturen van de stembiljetten, want daar zit een identificatiefiche. Maar ook omdat bij het stemmen in een huiselijke sfeer het gemakkelijker is om beïnvloed te worden. Verder stemmen sommige mensen nu al elektronisch en zullen zij het stemmen op papier ervaren als een stap achteruit en complex. Tot slot, als er met inschrijvingen wordt gewerkt, dan moet de inschrijving eenmalig zijn en die inschrijving moet toegankelijk zijn.

Bpost benadrukte dat er voldoende tijd moet worden voorzien. Dat is nodig om de brieven tijdig te kunnen verwerken. Daarnaast moeten de pakketten ook aan bepaalde afmetingen voldoen zodat ze kunnen verwerkt worden. Er moet met barcodes gewerkt worden zodat ze traceerbaar zijn. Dat vergemakkelijkt tevens de opvolging in het hoofdbureaus. Maar daar staat een kostprijs tegenover, wat nog niet opgenomen is in de huidige beheersovereenkomst.

De Dienst Verkiezingen van FOD Binnenlandse Zaken formuleerde ook enkele bedenkingen. Stemming per briefwisseling betekent een hogere kost voor de gemeenten. Het gaat om extra materiaal en personeel. Er zullen extra telbureaus moeten worden opgericht. Ook dat vraagt extra inspanningen van de hoofdbureaus en de gemeenten. De verkiezingsondersteunende software zal moeten worden aangepast. Ten slotte waarschuwt de dienst ook voor fraude.

3.4. Andere landen

Momenteel kan men in negen landen van de Europese Unie per briefwisseling stemmen. Bij vijf daarvan kunnen alle kiezers per briefwisseling stemmen en bij de overige vier kunnen enkel bepaalde categorieën mensen op die manier stemmen. In alle landen behalve Nederland is er een voorafgaandelijke registratie vereist en in twee landen kan per briefwisseling en per volmacht worden gestemd, terwijl er best slechts een alternatieve stemprocedure voorzien wordt ter aanvulling van de klassieke stemprocedure.

De stemming per post is niet definitief verankerd in de Nederlandse wetgeving. Dit werd enkel ingevoerd voor de stemming van maart 2021. Achteraf werd dit grondig geanalyseerd. Daaruit kwam het advies tot voorafgaande registratie. Het volledige rapport 'Briefstemmen in Nederland: Risico's, mogelijke maatregelen en proces' (Verdonck, Klooster & Associates) is beschikbaar op de website van de Tweede Kamer van Nederland.

3.5. Studies en rapporten

In haar rapport maakt de OVSE een grondige analyse van de voor- en nadelen van het stemmen per briefwisseling. Het benadrukt het tijdig en progressief invoeren

van een nieuwe stemprocedure, dat er geen kant-en-klare oplossing is, dat er nauw moet overlegd worden met alle betrokkenen en dat de kiezers goed moeten worden geïnformeerd.

Daarnaast is er een studie getiteld 'Analyse van het Electorale Absenteïsme' uitgevoerd door de VUB en de ULB in opdracht van Itsme. Daaruit blijkt dat enkel de invoering van een alternatieve stemprocedure zoals bijvoorbeeld stemming per briefwisseling slechts een marginale impact heeft op de participatie van de kiezers. Daarvoor is steeds een combinatie van maatregelen nodig en alles moet zo eenvoudig mogelijk zijn voor de kiezers.

3.6. Conclusies

De kosten en baten moeten goed worden afgewogen. Eventuele wijzigingen in het kiessysteem moeten zeer goed en tijdig worden voorbereid. Er moet eenduidigheid zijn tussen stemmingen voor de verschillende verkiezingen. Het goed sensibiliseren van de kiezer zal nodig zijn alsook verdere uitvoerige consultatie met alle betrokken organiserende partijen.

4. Uiteenzetting door professor dr. Herwig Reynaert

Herwig Reynaert stelt voorstander te zijn van het digitaal stemmen voor iedereen tegen 2030. Het is beschamend dat men nog niet af is van het hybride systeem. De kans op fouten zal veel lager liggen bij het digitaal stemmen. Daarnaast is het aangewezen dat iedereen op dezelfde manier kan stemmen. Bij fusies van gemeenten is het eigenaardig dat een deel van de toekomstige fusiegemeente digitaal stemt en een ander deel op papier.

De spreker is akkoord met de beperkingen van de campagnemiddelen en is voorstander om de keuze van de campagnemiddelen vrij te laten. Zo worden uitgebreide discussies achteraf onmogelijk. Alles heeft een bepaalde prijs. Dat moet vermeld worden. Het is dan aan de betrokkene om te kijken of men al dan niet dat bedrag overschrijdt. Het is ook een goed idee om dat te bepalen op basis van het aantal inwoners. Het is logisch dat men voor het begin van de sperperiode weet wat de maximumbedragen zijn.

Als politicoloog zou de spreker de facto voorstander moeten zijn om de verkiezingsresultaten fijnmaziger bekend te maken omwille van de onderzoeksmogelijkheden. Tegelijkertijd moet men beducht zijn voor de geheimhouding van de stemming. Het is niet duidelijk van waar de drempel van 500 komt.

Het digitaliseren van het kandidatenbeheer en het digitaal indienen van de aangiftes van de verkiezingsuitgaven zijn goede zaken. Het is echter van belang dat dit goed ondersteund wordt en dat het systeem zo eenvoudig mogelijk is.

De vrije keuze van een stembureau in een gemeente is een goed idee, maar de spreker suggereert om dat te beperken tot de dichtstbijzijnde locatie bij de woonplaats en dan daarbinnen de kiezer de vrije keuze te geven tussen de stembureaus. Als de kiezer de keuze krijgt over heel veel bureaus, botst dat met het voorstel voor het fijnmaziger bekendmaken van de kiesresultaten.

Wat betreft de samenstelling van de stem- en telbureaus moet maximaal ingezet worden op het vrijwillig inschakelen van mensen met de nodige voorzichtigheid zodat er geen pionnen van politici of politieke partijen de bureaus bevolken. Gezien de inspanningen van de mensen die zetelen is het goed dat de vergoeding wordt verhoogd.

Het experimenteren met online stemmen voor burgerbevragingen en volksraadplegingen is een goede zaak. Maar daar moet voorzichtig mee worden omgegaan, onder andere met het stemgeheim.

Het stemmen per briefwisseling voor ouderen en mensen met een handicap lijkt op het eerste zicht een extra mogelijkheid om te kunnen deelnemen aan verkiezingen. De spreker vraagt zich af of er onderzoek bestaat waaruit blijkt dat die doelgroepen nood hebben aan het stemmen per briefwisseling. Tegelijk zou het interessant zijn om te weten hoe de rest van de bevolking daar naar kijkt. Daarnaast is er de vraag of het stemgeheim gegarandeerd kan worden. Als uit een proefproject met die doelgroepen blijkt dat het stemgeheim gegarandeerd is, kan dat veralgemeend worden. Gezien de opportuniteiten is verder onderzoek aangewezen.

Als het stemrecht voor jongeren kan op het Europese niveau, dan is het ook mogelijk om dat in te voeren op andere niveaus. De regels van alle niveaus moeten in de mate van het mogelijke gelijkgeschakeld worden. Als Vlaanderen op termijn bevoegd wordt voor het organiseren van de regionale verkiezingen en als de verkiezingen op dezelfde dag vallen, dan is het onwenselijk dat het ene niveau het systeem van stemrecht hanteert en het andere niveau werkt met opkomstplicht. Bij de verkiezingen in 2024 zal er bij de eerste verkiezingen opkomstplicht gelden en bij de verkiezingen een paar maanden later geldt het stemrecht. Dat zal duidelijk moeten gecommuniceerd worden.

Alle initiatieven om het belang van stemmen te versterken zijn welkom. Mensen moeten op de hoogte zijn van het belang van verkiezingen.

5. Uiteenzetting door professor dr. Stefaan Fiers

Stefaan Fiers start met erop te wijzen dat het om nieuwe materie gaat, materie die niet opgenomen was in het regeerakkoord. Daardoor kan het Vlaams Parlement er grotendeels zelf over beslissen, in lijn met het regeerakkoord dat stelt dat er "moet ingezet worden op het leveren van state of the art dienstverlening met zo weinig mogelijk papierassen".

5.1. Voorstellen met impact op de werking en organisatie van de verkiezingen

De digitalisering van de indiening van de kandidatenlijsten, van de indiening van de verkiezingsuitgaven en de wijziging van de berekening van de verkiezingsuitgaven op basis van het inwonersaantal zijn wijzigingen die redelijk eenvoudig door te voeren zijn doordat de impact daarvan beperkt is. Rond deze zaken kan snel een consensus gevonden worden op voorwaarde dat die wijziging van de regels rond de berekening van de uitgaven niet leidt tot een verhoging van de uitgaven.

Er zijn ook enkele voorstellen die iets complexer zijn. Er is het voorstel tot het verruimen van het elektronisch stemmen over alle Vlaamse gemeenten. In de conceptnota's staat dat dat niet voor meteen is omdat men daar infrastructuur nog niet klaar voor is. In de conceptnota's staat ook dat in 2012 de factuur voor 80 procent door het federale niveau en 20 procent door het Vlaamse niveau betaald werd. In de nieuwe voorstellen staat niets over wie de factuur zal betalen. Misschien zijn er ook andere vormen van elektronisch stemmen mogelijk via de smartphone en het internet waarbij al een pilootproject kan opgestart, bijvoorbeeld in het geval van een burgerbevraging.

De verhoging van de vergoeding voor het zetelen in een stem- of telbureau is een redelijk voorstel. De budgettaire impact zal redelijk beperkt zijn. Nu wordt gemiddeld 23 euro betaald wat de totale kost op iets meer dan 1,1 miljoen euro brengt. Bij een verhoging naar 50 euro zal het in totaal 2,5 miljoen euro kosten. Maar dat

is nodig om de mensen gemotiveerd te krijgen om een hele dag die taak uit te oefenen.

De spreker pleit ervoor om op te letten met het voorstel om bijzitters die twee beurten van dienst waren automatisch over te slaan. Men moet namelijk kunnen verzekeren dat alle bureaus vlot samengesteld kunnen worden.

Het bekendmaken van het resultaat per stembureau is ook een complex gegeven. Er zijn ongeveer 4,8 miljoen kiezers verdeeld over 6000 stembureaus. Dat komt neer op ongeveer 800 stemgerechtigden per kiesbureau. De huidige clustering van de stembureaus bij het tellen van de stemmen geeft een bescherming van het stemgeheim. De vraag is hoe dat stemgeheim kan gegarandeerd worden als de resultaten fijnmaziger, per stembureau bekend gemaakt zouden worden. Als er minder dan 500 stemgerechtigden zijn waarvan er misschien maar 400 zullen komen opdagen, en er een partij 3 procent van de stemmen vertegenwoordigt, dan gaat het over 12 kiezers. Dat is zo een laag aantal dat die bijna te identificeren zijn. Stefaan Fiers is geen voorstander van het bekendmaken van de resultaten per stembureau.

De vraag om Vlaanderen de volle bevoegdheid te geven om de Vlaamse verkiezingen te organiseren is redelijk. De vraag is of dat politiek haalbaar is. Er moet namelijk gesleuteld worden de bijzondere wetten en aan de Grondwet.

Wat betreft de Vlaamse overheid als volledig onafhankelijke actor in organisatie van gemeenteraadsverkiezingen en de provinciale verkiezingen, is er verwezen naar de moeilijkheden met een van de private partners bij de organisatie van de verkiezingen. Het zou goed zijn om een oplijsting te maken van welke materie er nog interfederaal geregeld wordt en die in de toekomst autonomer zou kunnen geregeld worden.

De vraag tot het wijzigen van de campagnevoering is ook terecht. De spreker pleit ervoor om het totaalbeeld in perspectief te nemen, zijnde online, sociale media en de traditionele media met een sterk pleidooi om de uitgaven te beperken en strikte regels hierover vast te leggen. Dit debat zal bovendien ook met commerciële belanghebbenden die deels in buitenlandse handen zijn gevoerd worden. Dat zal nog wel wat voeten in de aarde hebben.

5.2. Voorstellen met impact op de verrichtingen van de kiezers

Ook hier speelt het verruimen van het elektronisch stemmen. Daarnaast is er het voorstel voor de vrije keuze van het stembureau. De spreker ziet daar niet de nood toe. Proportioneel gezien is het aantal stembureaus met lange wachtrijen beperkt. Die vrije keuze, en een mogelijke toeloop, zal ook een impact hebben op andere kiezers en andere stembureaus waar er geen problemen waren. Het lijkt ook in te gaan tegen het voorstel om een fijnmaziger beeld te krijgen van het stemresultaat. Er moet ingezet worden op een gecontroleerde organisatie, zoals dat nu het geval is. Als alternatief om de piekmomenten op te vangen kan eventueel gewerkt worden met een geprefereerd tijdslot dat vermeld wordt op de oproepingsbrief. Dat is niet dwingend voor de kiezers, maar kan kanaliserend werken.

Er zijn een paar landen die online stemmen voor burgerbevragingen organiseren (onder meer via smartphone). Het is maar de vraag of dat ook bij ons op een veilige manier gerealiseerd kan worden, al moet wel in die richting verder gewerkt worden.

Stemmen per briefwisseling lijkt tegemoet te komen aan de mogelijkheid om op diverse manieren te kunnen stemmen. Opnieuw moet erop gelet worden dat het stemgeheim verzekerd is.

Ten slotte ligt er federaal een wetsvoorstel ter bespreking voor om het stemrecht vanaf zestien jaar in te voeren voor de Europese verkiezingen. Er zou een proefproject kunnen worden opgezet om dat ook mogelijk te maken bij de gemeenteraads- en provincieraadsverkiezingen. Daarvoor is evenwel een politiek akkoord nodig. De vraag is of jongeren ook vragende partij zijn en of het dan niet moet opgelegd worden aan die jongeren. Wel juicht de spreker de initiatieven om het belang van stemmen te versterken toe.

5.3. Slotbeschouwingen

Eenvoud moet voorop staan, zeker vanuit het perspectief van de kiezer. Er zijn al goede ideeën om dat proces te vereenvoudigen. Sommige principes moeten bewaakt worden, het gaat dan voornamelijk om het geheim van de stemming. Helaas heeft het Vlaamse niveau niet alle kaarten in handen, vandaar de nood aan de oplijsting van de materie die interfederaal besproken moeten worden. De impact van al deze zaken op de burger mag evenwel niet overschat worden. De vraag is of de voorstellen die opgelijst werden, overeenkomen met diens opvatting over democratische vernieuwing. Nieuwe manieren van stemmen zoals met de smartphone moeten met spoed verder onderzocht worden. Tot slot is het een goed principe om geen aanpassing meer door te voeren aan het kiesstelsel op minder dan een jaar voor de verkiezingen. Is dit alles dus realistisch en is er een stappenplan om die aanpassingen tijdig te realiseren?

6. Uiteenzetting door professor Herman Matthijs

6.1. Inleiding

Herman Matthijs zegt dat in artikel 17 tot en met 56 van de bijzondere wet tot hervormingen der instellingen van augustus 1980 de verkiezingen van de deelstaten worden geregeld. Maar daarin staat nergens vermeld dat de federale administratie de Vlaamse verkiezingen moet organiseren. Als men de termijn van een legislatuur en het aantal parlementsleden wenst te wijzigen, dan moeten de bijzondere wet en de Grondwet gewijzigd worden. Volgens de spreker kan de Vlaamse administratie in 2024 de Vlaamse verkiezingen dus zelf organiseren.

Er is geen enkel federaal land ter wereld waar het hogere federale bestuursniveau de verkiezingen van de deelstaten organiseert. In Canada bijvoorbeeld organiseren de provincies de eigen verkiezingen. Ook in de bondsrepubliek Duitsland worden de verkiezingen in de deelstaten georganiseerd door het ministerie van binnenlandse zaken van de länder of de stadstaat. In België is dat historisch zo gegroeid omdat men constitutioneel de Europese verkiezingen op een vaste datum laat samenvallen met die van de gewesten en gemeenschappen.

Als Vlaanderen zelf de verkiezingen zou organiseren, Wallonië dat niet ziet zitten en FOD Binnenlandse Zaken dat blijft organiseren, is dat op zich geen probleem.

Er is ook de wet van 4 juli 1989 betreffende de beperking en de controle van de verkiezingsuitgaven, de financiering en de open boekhouding van de politieke partijen. Momenteel is dat een federale regeling. Het zou logisch zijn dat daar een regionale afsplitsing van komt. Het deel dat betrekking heeft op de deelstaten zou dan in een apart decreet gegoten worden.

Het is niet logisch dat een parlement de geloofsbrieven van de eigen verkozenen onderzoekt, net zoals het niet logisch is dat een gemeenteraad de geloofsbrieven van de eigen verkozenen onderzoekt. Als er toch wijzigingen worden doorgevoerd, kan dat meteen weggenomen worden. Dat komt beter in de handen van de Raad voor Verkiezingsbetwistingen. Daar zit al knowhow en zal budgettair amper een impact hebben.

In 2024 zal men geconfronteerd worden met een opkomstplicht voor de federale verkiezingen, de deelstatenverkiezingen en de Europese verkiezingen, maar een paar maanden later geldt er stemrecht voor de lokale verkiezingen. De spreker is voor het afschaffen van de opkomstplicht, maar dat kan aanleiding geven tot verwarring bij de kiezer.

6.2. Digitalisering

Er is geen bezwaar tegen het digitaal indienen van kandidatenlijsten. Daardoor kunnen de controles naar leeftijd, adres en pariteit van de geslachten sneller worden uitgevoerd. Maar zelfs als alles digitaal ingediend wordt, moet het systeem heel gebruiksvriendelijk zijn. Er is zeker een probleem van de handtekeningen van de kandidaten.

Zelfs al is alles gedigitaliseerd zal er achteraf nog heel wat administratief werk zijn voor de administratie en de kiesbureaus.

6.3. Stemmen per brief

De Belgen die in het buitenland verblijven kunnen nu al gebruik maken van het stemmen per briefwisseling. In de conceptnota's staat dat men dit wil uitbreiden naar ouderen en personen met een handicap, maar het is niet duidelijk om wie dat precies gaat. Gaat dat ook om iemand die thuis zit met een gebroken been? Gaat het om mensen die op dat moment in hun buitenverblijf in het buitenland vertoeven? Hoe geraken hun brieven tot hier? Daar stelt zich het probleem van eerlijkheid van de verkiezingen. Een verkiezing kan pas eerlijk zijn als iedereen op dezelfde dag op hetzelfde uur gaat stemmen. Dat betekent op zondag van acht tot vijftien uur. Men zou eventueel toelaten om mensen een paar dagen voordien al te laten stemmen. Er kan zich altijd een politiek feit voordoen tussen de dag dat die mensen stemmen en de zondag waarop iedereen gaat stemmen en wat de verkiezing kan beïnvloeden. Bij de verkiezingen in de Verenigde Staten in 2020 was er een hele discussie over tot waar al de brieven moeten worden meegeteld. Florida zei toen enkel de brieven die die dag binnenkwamen mee te tellen. Andere staten deden het anders. Dan is de eerlijkheid zoek.

Het is ook niet duidelijk of men zich op voorhand moet registreren als men per briefwisseling wenst te stemmen en of men die keuze kan herroepen. En in gemeentes waar elektronisch wordt gestemd, zullen nog steeds telbureaus moeten installeren om die brieven te tellen. Dat is een extra kost.

6.4. De bekendmaking van de resultaten

Dat tellen per wijk is tegenstrijdig met de keuzevrijheid op het vlak van het kiesbureau. In Brugge zou het bijvoorbeeld mogelijk zijn dat iemand uit Sint-Michiels in Sint-Andries gaat stemmen. Dan krijgt men een vertekend beeld van de kiesresultaten.

Daarnaast is er nu het principe dat er per drie stembureaus een telbureau is. Dat zou betekenen dat men eerst in alle stembureaus gaat tellen, om dan achteraf nog eens in de gemeente alles te hertellen om het globale resultaat te hebben. Vanuit academisch oogpunt is het interessant om te weten hoe wijken stemmen.

De invoering van dergelijke resultaten zal trager verlopen bij steden en gemeenten die nog manueel stemmen. Tot nu zijn steden en gemeenten vrij in hun keuze om al dan niet elektronisch te stemmen. Achteraf kan er gemakkelijker gecontroleerd worden in steden en gemeenten waar manueel gestemd werd. Er waren vaak problemen met de computers om de bestanden te kunnen openen.

In de conceptnota's staat dat als iemand al twee maal gezeteld heeft in een bureau, de derde keer kan weigeren. Daarvoor zal men een database moeten aanleggen van wie al twee keer gezeteld heeft. De spreker is er niet tegen, maar er zijn almaar meer problemen om de bureaus te bevolken. Daarbij komt nog dat men 's morgen en 's middags voor de stem- en telbureaus telkens dubbel zoveel bijzitters moet oproepen dan dat er effectief moeten zetelen want er kan steeds iets voorvallen waardoor men niet kan zetelen.

De organisatie van de verkiezingen is in belangrijke mate een zaak van de gemeenten. Zij draaien daar organisatorisch en budgettair voor op. Er zijn grote verschillen tussen de organisatie in steden en kleine gemeenten.

De spreker is niet meteen te vinden voor het invoeren van het stemrecht voor jongeren. Op de duur zullen er verkiezingen zijn waar men vanaf achttien jaar mag stemmen en andere waarbij men dat kan vanaf zestien jaar, wat tot verwarring zal leiden. De logica is dat de stemplicht gerelateerd is aan de meerderjarigheid, zijnde achttien jaar.

Het is goed dat de verkiezingsuitgaven worden beperkt, maar dat is niet eenvoudig te controleren. Dat kan leiden tot een situatie waarbij instellingen die gerelateerd zijn aan partijen nu wel reclame mogen maken en de politieke partijen zelf beperkingen opgelegd krijgen.

De spreker begrijpt niet dat de voorbereidingen van de verkiezingen mee moeten georganiseerd worden door de zittende magistratuur van de rechterlijke macht. Als Vlaanderen zelf het heft in eigen handen neemt, dan kan die opdracht aan de administratie gegeven worden. In Nederland bestaat een kiesraad. Het zou goed zijn mocht Vlaanderen dat ook invoeren.

II. Vragen en opmerkingen van de commissieleden

1. Tussenkost van Nadia Sminate

Nadia Sminate geeft aan dat de uiteenzettingen heel duidelijk en interessant waren. Ondertussen zijn er drie conceptnota's en een visienota van minister Bart Somers (*Parl.St.* VI.Parl. 2021-22, nr. 1171/1) waar een aantal gelijkenissen in zitten, maar ook met wezenlijke verschillen. De N-VA-fractie was zelf vragende partij voor de organisatie van deze hoorzitting met als doel die verschillen uit te klaren. Dat is grotendeels gelukt met de informatie uit de uiteenzettingen. Nu is het duidelijk welke richting men moet opgaan.

Nadia Sminate focust zich enkel op de twee verschillen in de conceptnota's. Voor eerst gaat het over het in eigen handen kunnen krijgen van de organisatie van de Vlaamse verkiezingen. Het is onbegrijpelijk dat een ander beleidsniveau de regels bepaalt rond de verkiezingen van het Vlaams Parlement, toch het belangrijkste moment voor de Vlaamse democratie. Het is vanzelfsprekend dat N-VA dat standpunt zal blijven herhalen. De experts wijzen erop dat daarvoor overleg nodig is met de andere beleidsniveaus, wat logisch is. Maar het verleden bewijst dat Vlaanderen in staat is om de lokale verkiezingen te organiseren. Het is dan ook logisch dat er over de partijgrenzen heen geijverd wordt om die eigen verkiezingen te kunnen organiseren.

Op de duur wordt het voor de kiezer zeer onduidelijk welke regels voor welke verkiezingen gelden. Zo is de opkomstplicht voor de lokale verkiezingen afgeschaft. Maar voor de Vlaamse verkiezingen kunnen geen regels worden opgelegd omdat het in federale handen is. De experts bevestigen dat eenvormigheid van groot belang is om het niet complexer te maken dan het al is. Vandaar dat het een goed

idee is om dat allemaal vanuit een niveau te organiseren. Is ABB in staat om dit te organiseren?

Ten tweede lijkt online stemmen en stemmen per briefwisseling niet de paden die moeten bewandeld worden. Het is vreemd dat sommigen nog altijd geloof hechten aan online stemmen. Enkele weken geleden was er in deze commissie een leerrijk debat daarover met experts die dat uitgebreid onderzocht hadden. De resultaten waren vernietigend over de mogelijkheid tot het invoeren van online stemmen in België. N-VA was voordien al geen voorstander van online stemmen. Die studie heeft dat alleen maar versterkt. Ook de experts die hier aan het woord kwamen, laten geen enkele opening tot het overwegen van online stemmen. Aanvankelijk was de minister van Binnenlandse Zaken Annelies Verlinden van plan om van start te gaan met een proefproject rond online stemmen. Dat is uiteindelijk teruggetrokken maar het is niet duidelijk welke reden daarachter schuilt. Kan dat verduidelijkt worden?

ABB bracht in 2018 een evaluatieverslag uit over de lokale verkiezingen. Dat ging over de volledige onafhankelijkheid van de organisatie. Jeroen Windey gaf aan dat dat een belangrijk punt was omdat er enkele problemen waren bij externe partners onder andere op het vlak van talenkennis. Dat verslag vormt tevens de basis voor de organisatie van de volgende verkiezingen. Zijn er ondertussen oplossingen gevonden voor die problemen?

Als het stemrecht vanaf zestien jaar kan voor de Europese verkiezingen, zei professor Reynaert dat het ook mogelijk moet zijn voor de Vlaamse en lokale verkiezingen. Dat kan organisatorisch, maar dat zegt niets over de wenselijkheid. Het zou betekenen dat minderjarigen mee beslissen over rechten en plichten waarop ze zelf nog geen aanspraak kunnen maken. Is er geen gebrek aan logica bij het verlagen van het stemrecht naar zestien jaar gezien men wettelijk pas de volwassen leeftijd bereikt op achttien jaar?

Hoe kijken de professoren naar een totaal andere manier van het organiseren van de federale democratie door bijvoorbeeld de federale verkiezingen af te schaffen en over te gaan naar een soort coöptatie van de deelstaatsparlementsleden om zo de dialoog tussen de gemeenschappen te organiseren?

Welke elementen ontbreken in de voorstellen zoals die opgenomen zijn in de conceptnota's?

2. Tussenkomen van Yves Buysse

Yves Buysse vraagt of bij digitalisering het onder meer gaat over het indienen van voordrachtakten en niet over de ondertekening van de kandidaten. Bij de vorige verkiezingen kon dat perfect, maar die papieren versies moeten blijven bestaan want anders kan dat vreemd overkomen bij kandidaten. In het verleden was het zo dat als men digitaal een voordrachtakte ondertekende, de lijstindienaar achteraf personen van plaats kon verschuiven. Het is dus van belang dat een kandidaat die tekent voor een bepaalde plaats garanties krijgt. Kan dat bevestigd worden?

De digitalisering van de aangiftes van de verkiezingsuitgaven is een goede zaak, zeker om ecologische redenen. Hopelijk kan men daardoor overgaan naar een betere controle van de uitgaven. Zo zouden bijvoorbeeld de facturen kunnen worden gescand en toegevoegd. Bij de vorige verkiezing waren Yves Buysse en een lokale journalist de enigen die de uitgavenaangifte in het hoofdbureau van West-Vlaanderen zijn gaan inkijken. Daaruit bleek dat er heel wat zaken ontbraken, dat zaken niet ondertekend waren enzovoort. Hopelijk wordt de digitalisering doorgetrokken in elke verdere stap, zoals bijvoorbeeld bij de aanwijzing van de getuigen bij de

stembureau. De controle op de digitale aangiftes is dus heel beperkt. Moet dat specifieker? Moeten daar bewijsstukken aan toegevoegd worden?

Yves Buysse volgt het voorbehoud dat gemaakt werd bij het stemmen per briefwisseling. De voordrachtakte wordt ongeveer een maand voor de verkiezingsdag ingediend. Dan volgt een voorlopige en definitieve afsluiting. Als er nog discussie is wat betreft namen tussen een aantal lokale lijsten, duurt het nog wat langer. Dan wordt het heel krap om alles tot bij de kiezers te krijgen. Bij de parlementsverkiezingen zijn er stembiljetten per kieskring, maar bij gemeenteraadsverkiezingen gaat dat over ongeveer 300 kieskringen. Dat zal voor extra werklast zorgen.

Wat betreft de fijnmazigheid van de verkiezingsuitslagen zijn er enkele praktische bezwaren die overtuigend klinken. In Nederland bestaat wel een gedetailleerde databank. Kan er inspiratie gehaald worden uit het Nederlandse voorbeeld? Zal de fijnmazige benadering beleidsmatige consequenties hebben?

De opkomstplicht is recent afgeschaft, maar de mensen kunnen nog steeds verplicht opgeroepen worden om een rol op te nemen in een stem- of telbureau. Het kan dus zijn dat iemand die niet van plan was om te gaan stemmen, toch opgevoerd wordt om te zetelen in een stem- of telbureau. Dient het decreet op dit punt te worden aangepast?

De transparantie van de regelgeving is heel belangrijk, zeker bij gemeenteraadsverkiezingen want daar doen vaak lokale lijsten mee aan de verkiezingen die niet altijd weten wat hun rechten en plichten zijn. In het verleden werd regelmatig een vademecum opgemaakt met duidelijke richtlijnen over de werkzaamheden. De administratieve voorbereiding van de lijstindiening situeert zich vaak in de maanden juli en augustus, terwijl er op die momenten geen vragen kunnen gesteld worden in gemeenteraden en parlementen. Hoe wordt hiernaar gekeken?

Wat de organisatie van de verkiezingen betreft zit men met een structuur van netwerken met hoofdbureaus en ABB die zorgt voor de praktische organisatie en de ondersteuning. ABB is nu al volop bezig met de voorbereidingen, terwijl de actoren in de hoofdbureaus en de rechterlijke macht vaak vlak voor de verkiezingen in actie komen. Rechtbanken hebben het ook moeilijk om dat extra werk er bij te nemen. Moet daar structureel iets aan veranderen? Is het een goed idee om met een kiesraad te werken?

Er is een consensus over het schrappen van een aantal verbodsbepalingen wat betreft de campagnemiddelen. Als men folders wil uitbrengen, er een drukker en geld is, dan kan men dat doen. Maar commerciële affichage is beperkt in het aanbod. Moet er op dat vlak een bijsturing zijn om te vermijden dat enkele partijen alles in handen zouden kunnen nemen?

3. Tussenkost van Brecht Warnez

Brecht Warnez steunt de vraag vanuit ABB om Vlaanderen bevoegd te maken voor het organiseren van de Vlaamse verkiezingen. Dat punt zorgt er niet voor dat de conceptnota's van elkaar verschillen. De insteek voor de conceptnota vanuit CD&V was anders, namelijk vanuit de lokale verkiezingen. Jeroen Windey gaf als voorwaarde aan dat er een aparte dag voor de organisatie zou moeten zijn. Betekent dat ook een aparte dag voor de lokale verkiezingen?

Jeroen Windey haalde verschillende keren aan dat hij naar een vereenvoudiging streeft. Maar het voorstel om te werken met een stempas maakt het dan weer wat complexer. Het zou gemakkelijker zijn om te werken met de eID. Er zijn inderdaad risico's met de onlineverbinding. Daarvoor zou er onderzoek nodig zijn naar de

veiligheid van het gebruik van de eID om deel te nemen aan de verkiezingen. Is ABB daar mee bezig?

Brecht Warnez was tevreden met de bevestiging van Jan Leroy dat gemeenten graag vrijwilligers toelaten om bureaus te bevolken. Hoe belangrijk is dat voor gemeenten? Is er zicht op de grootteorde van het aantal vrijwilligers?

Er zijn enkele praktische vragen voor het stemmen per briefwisseling. Maar als onder andere Duitsland, Oostenrijk, IJsland, Ierland en Litouwen dat kunnen, kan Vlaanderen dat ook. Die praktische problemen moeten oplosbaar zijn.

Er werd gezegd dat de evaluaties in Nederland en Duitsland kritisch waren. Dat verwondert Brecht Warnez. Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen Nederland en Duitsland. In Duitsland bestaat dat systeem al 70 jaar, terwijl dat in Nederland relatief snel is ingevoerd naar aanleiding van de coronacrisis en men dat tussentijds heeft moeten bijsturen. Uiteindelijk gaf men er een potentieel van 2,5 miljoen kiezers die kans. In die evaluatie wordt verwezen naar de aanbiedingsbrief met conclusies van de toenmalige bevoegde minister Ollongren. Zij zei: "Briefstemmen heeft bij de Tweede Kamerverkiezingen duidelijk in een behoefte voorzien, dat blijkt uit het aantal kiezers van 70 jaar en ouder dat per brief heeft gestemd. Ruim 1,1 van de 2,4 miljoen kiesgerechtigden. Het kabinet wil voor de toekomst nader overwegen of een vorm van briefstemmen voor kiezers binnen Nederland kan worden ingevoerd. Mogelijks kan deze vorm van stemmen op vraag toch een waardevolle aanvulling zijn om het stemmen zo toegankelijk mogelijk te maken." Ze spreekt niet over een bepaalde doelgroep, maar over alle Nederlanders. De verkiezingen zo toegankelijk mogelijk maken is uiteraard een belangrijke reden om dat systeem in te voeren. In Duitsland stijgt het aantal mensen dat per brief stemt. Tijdens de coronacrisis was er logischerwijs een sterke stijging van bijna een op twee Duitsers die per briefwisseling stemde. Maar ook in niet-coronatijden ligt dit cijfer op 25 procent. In het Duitse regeerakkoord staat ook niet dat men daar van wil afstappen. Bestaat er een officieel formeel document waaruit die kritische evaluatie blijkt?

Zowel professor Reynaert als professor Fiers verwijzen terecht naar het stemgeheim bij het stemmen per briefwisseling. Brecht Warnez zegt dat daarvoor naar Duitsland kan gekeken worden. De kiezers die er per briefwisseling willen stemmen moeten eerst de formulieren aanvragen. De kiezers worden geregistreerd in een kiezerslijst. Naast de stemformulieren krijgen ze ook een verzegelde stemkaart toegestuurd. Door de combinatie van de registratie van de aanvraag en de bijkomende stemkaart kan dubbel stemmen uitgesloten worden. Bij de stemformulieren en de stemkaart krijgt men een blauwe enveloppe waar men het stemformulier moet insteken. Deze wordt gesloten en in een rode enveloppe gestoken. Daarin steekt men de stemkaart. Er zit tevens een instructieformulier bij om alles correct te doen. Op de stemkaart moeten de kiezers op eer verklaren dat ze zelf hebben gestemd. Een valse verklaring of het stemmen in de plaats van iemand anders is strafbaar. Er is enkel een uitzondering voorzien voor personen met een handicap. De rode enveloppe wordt vervolgens per post verstuurd, maar kan ook persoonlijk worden afgegeven. Dit systeem is drie maal voor het Duitse Grondwettelijk Hof gekomen dat telkens bevestigde dat het systeem grondwettelijk is en niet in strijd is met de beginselen van de vrije en geheime stemming. Hoe kijken de professoren hiernaar? En hoe kijkt men naar het stemmen per briefwisseling versus het stemmen per volmacht?

Ook werd gezegd dat de kiezers kritisch staat ten opzichte van dat systeem. Dat is vreemd omdat 50 procent van de Duitsers op die manier stemt. Zijn er vanuit Duitsland specifieke signalen waarom kiezers kritisch zijn en hoe verhoudt zich dat ten opzichte van het stijgend aantal gebruikers van het systeem? Zijn er redenen waarom dat systeem niet zou kunnen worden ingevoerd in Vlaanderen terwijl dat

in dertien andere Europese landen dat wel lukt? Zijn er al contacten met de Duitse bevoegde diensten?

4. Tussenkost van Tom Ongena

Tom Ongena geeft aan dat er voorheen een hybride systeem werd gehanteerd voor het indienen van kandidatenlijsten, namelijk digitaal en op papier. Een praktische moeilijkheid bij het digitaal indienen van die lijsten is het verzamelen van de handtekeningen. Dat zou betekenen dat elke kandidaat zou moeten langskomen bij een iemand aan een computer zodat ze een voor een kunnen tekenen. Als er wordt gekozen voor volledige digitalisering, dan moet dat heel gebruiksvriendelijk zijn en moeten praktische hindernissen weggewerkt worden.

Open Vld is al langer vragende partij om de stemresultaten bekend te maken per stembureau. Ook vanuit academische hoek komt die vraag, om zo analyses te kunnen maken. Om het stemgeheim te bewaken werd in de conceptnota van Open Vld gekozen voor de drempel van 500 kiezers. Komt het inbouwen van die drempel tegemoet aan de bekommernis over het stemgeheim?

Het argument dat dit aanleiding zou geven tot meer betwistingen, is dubbel. Een fijnmazige bekendmaking leidt tot meer transparantie en kan inderdaad leiden tot meer betwistingen. Maar meer transparantie is ook een goede zaak. Dat zal ten goede komen aan het vertrouwen van de burgers in het kiessysteem.

Er werden heel wat praktische bezwaren aangehaald die groter zijn voor stembureaus die nog werken met potlood en papier. Daarom wordt geijverd om tegen 2030 volledig digitaal te stemmen. Dat zal veel problemen oplossen en er is daar in Vlaanderen een groot draagvlak voor.

Volgens Tom Ongena gebeurt de keuze van het stembureau op basis van een regionale clustering. De straten die bij elkaar liggen gaan dan naar hetzelfde stembureau. Hoe maken gemeenten die verdeling? Gebeurt dat op een andere manier dan via een geografische clustering?

Niemand is vragende partij om morgen het systeem van online stemmen in te voeren. Er zijn momenteel nog te weinig garanties. Maar het moet goed opgevolgd worden. Kan er al nagedacht worden over online stemmen voor initiatieven zoals burgerbevragingen en referenda? Kan al gekeken worden om daarvoor een stemmodule te ontwikkelen?

Tom Ongena staat ook een beetje op de rem wat betreft het stemmen per briefwisseling omdat het risico op misbruik groot is. Welke randvoorwaarden zijn er nodig om het stemmen per briefwisseling in te voeren als alternatief voor het stemmen per volmacht? Zijn er al betwistingen bij de huidige stemmingen per briefwisseling?

Professor Matthijs zegt dat Vlaanderen zelf de verkiezingen kan organiseren. Dat klopt maar het gaat ook over de constitutionele autonomie en of Vlaanderen al dan niet zelf kan bepalen of het bijvoorbeeld naar een meerderheidsstelsel gaat in de plaats van de evenredige vertegenwoordiging. Kan Vlaanderen de eigen verkiezingsregels aanpassen?

Wat betreft de campagnemiddelen ijvert Tom Ongena om een financiële grens op te leggen aan kandidaten, maar hen vrij te laten in wat ze met dat geld doen. Hoe kijkt men naar die financiële limiet? Hoe gaat men daar in andere landen mee om? Liggen de limieten in België hoger dan in andere landen?

Er is een verdeling tussen de middelen per lijst en de middelen per kandidaat. Moet er iets aan die verhouding veranderen?

5. Tussenkost van Kurt De Loor

Kurt De Loor wijst erop dat het organiseren van verkiezingen een complex gegeven is. Er is ook een duidelijk pleidooi voor eenvormigheid met onder andere een maximale afstemming met de federale overheid. Zijn de problemen van eenvormigheid opgelost als de organisatie van de Vlaamse verkiezingen wordt overgeheveld naar het Vlaamse niveau? Hoe wordt gekeken naar de organisatie van een verkiezingsmoment verspreid over verschillende dagen?

Op lokaal niveau worden opleidingsinitiatieven voorzien voor het samenstellen van stem- en telbureaus. Hoe staat men tegenover een centrale aanpak vanuit Vlaanderen van die opleidingsinitiatieven? Wat vindt men van het experimenteren met online stemmen voor burgerbevragingen?

6. Tussenkost van Jeremie Vaneeckhout

Jeremie Vaneeckhout vindt het vreemd dat minister Bart Somers over dit onderwerp communiceert op de dag dat deze hoorzitting doorgaat. Daaruit blijkt dat er al enkele lijnen vastliggen en het dus geen zin heeft om te discussiëren over het organiseren van de verkiezingen vanuit Vlaanderen, het confederaal samenstellen van de Kamer van volksvertegenwoordigers of het al dan niet invoeren van het stemrecht vanaf zestien jaar.

Maar wat is een democratische campagne precies? Bestaan er internationale studies over de principes van een goede democratische campagne? Collega Yves Buysse wijst terecht op een aantal bezorgdheden. Als een markt voor een bepaald marketingproduct te beperkt is en alles toegelaten wordt, dan zal diegene met het meeste geld het halen. Dat maakt het nog moeilijker voor lokale lijsten en nieuwe opstartende partijen. Is dat wenselijk vanuit een democratisch oogpunt? Blijkt uit onderzoek dat die vraag bestaat bij politieke partijen?

De meerwaarde van de vrije keuze voor een stembureau en het publiceren van de resultaten per stembureau moet niet overschat worden. Die meerwaarde zal zelfs minimaal zijn. Is men niet vooral een frustratie van politici aan het oplossen in de plaats van te denken aan de toegevoegde waarde voor de kiezer?

Er is wat bezorgdheid over de praktische impact van vele voorstellen op de organiserende besturen. Bestaat er onderzoek naar hoeveel middelen lokale besturen spenderen aan de organisatie van de verkiezingen? Hoe zwaar weegt dat op hun begrotingen en op de werklust van de medewerkers?

Met het afschaffen van de opkomstplicht moet men nu een probleem trachten op te lossen dat er voorheen niet was. Ziet men nog andere pistes om de drempels te verlagen zodat zoveel mogelijk kiezers komen opdagen? Moeten er nog extra stembureaus voorzien worden? Moeten de bureaus langer open blijven? Of moeten de stembureaus op meerdere dagen open zijn?

III. Antwoorden van de genodigden

1. Antwoorden van Jeroen Windey

Op de vraag of ABB klaar staat om Vlaamse verkiezingen te organiseren antwoordt *Jeroen Windey* dat ABB er nu beter voor staat dan toen men in 2006 de lokale verkiezingen moest organiseren. Toen werd Vlaanderen daarvoor bevoegd maar kreeg daar geen middelen voor en had nog weinig expertise. Uiteindelijk is dat ook

goed verlopen dankzij een goede samenwerking met de federale overheid. Vandaag heeft ABB veel meer ervaring, maar het blijft een complexe opdracht waarop ABB zich nog niet voorbereidt omdat er geen grondwetswijziging voor nodig is.

Stel dat alle verkiezingen op een niveau gebundeld worden, dan is de vraag hoe er met die complexiteit zal worden omgegaan omdat verschillende parlementen verschillende regels kunnen beslissen. Dat is vandaag ook al het geval en dit valt op te lossen met een goede manier van projectmanagement.

De spreker pleit niet voor verkiezingen op verschillende dagen. Het is logisch dat het Vlaams Parlement instaat voor de organisatie van de eigen verkiezingen, maar dat zal niet evident zijn als er op dezelfde dag verschillende verkiezingen plaatsvinden. Het invoeren van een extra dag is dan weer moeilijk uit te leggen aan de burger.

In het evaluatieverslag werd gewezen op de complexiteit omdat men in mei-juni 2024 zit met Europese, federale en regionale verkiezingen en kort daarna met de lokale en provinciale verkiezingen. In het verleden is gebleken dat de afhankelijkheid van leveranciers groot is. Het is evenwel zo dat ABB daarop doorwerkte en beter voorbereid is voor die verkiezingen dan voor de verkiezingen in 2012, toen alle stemcomputers moesten vernieuwd worden, en dan in 2018, toen de verkiezingssoftware met alle overheden samen werd vernieuwd. De leverancier van de software is in gebreke gesteld naar aanleiding van de verkiezingen in 2018 omdat men niet tevreden was en er veel vermijdbare risico's waren. De leverancier heeft daarop de software verder ontwikkeld en getest onder toezicht van ABB. Zo is het vertrouwen hersteld en is het vandaag de beste keuze om naar 2024 toe interfederaal door te gaan met deze hard- en softwarecomponenten, weliswaar met afspraken over hoe de leverancier zich intern moet organiseren.

ABB wil evolueren naar een volledige digitalisering van het verkiezingsproces. Daarvoor werd met een hybride systeem gewerkt. De digitale toepassing is door afhankelijkheden van de softwareleverancier te laat opgeleverd. Daardoor kon die niet tijdig in het veld voorbereid en bekend gemaakt worden. Daarop is geanticipeerd en werd gekozen voor dat hybride systeem. Nu gaat men naar een digitaal systeem. Er is voldoende tijd om alles goed voor te bereiden en er zal ondersteuning voorzien worden. Dat betekent niet dat kandidaten altijd zekerheid zullen hebben, maar dat is ook zo bij het papieren systeem. Dat is een kwestie van vertrouwen en wordt beschouwd als een interne zaak van politieke partijen.

Wat betreft het bevolken van de bureaus moeten de gemeenten instrumenten aangereikt krijgen om te zorgen dat zij tot een goede bevolking komen. Daar zijn geen decretale ingrepen voor nodig. Er zijn namelijk niet overal problemen. Die problemen doen zich hoofdzakelijk voor in de steden. De steden, de vrederechters en de voorzitters moeten vooral goed ondersteund worden. Ook kunnen lijsten van ambtenaren bezorgd worden zodat daaruit kan geput worden.

Er is al informatie beschikbaar via www.vlaanderenkiest.be ter ondersteuning bij de voorbereidingen. Maar als het gaat over de verkiezingsuitgaven is de Vlaamse Controlemcommissie voor de Verkiezingsuitgaven aan zet en stelt ABB zich terughoudend op. Het Vlaams Parlement kan zeker bekijken of het vademecum aan een update toe is.

ABB maakte al een eerste analyse over het werken met een stempas en in het bijzonder de optie om met een eID te werken. Vooraleer daar verder studiewerk rond te verrichten moet duidelijk zijn of men voor die optie wenst te gaan. Alle opties tegelijk onderzoeken is niet mogelijk, onder andere wegens tijdgebrek. Er moet gefocust worden op een paar opties en daar moet alles op ingezet worden. De Vlaamse Regering nam op 18 februari een standpunt in. ABB moet dus nog met de

betrokken minister overleggen over hoe de zaken in de visienota moeten omgezet worden in de praktijk.

Het klopt dat Nederland en Duitsland niet zomaar te vergelijken zijn wat betreft het stemmen per briefwisseling. Ze hebben elk een eigen context. In Duitsland is er een lange traditie van het stemmen per briefwisseling, terwijl dat in Nederland vrij radicaal werd geïmplementeerd. In Duitsland was er evenwel veel publiek debat daarover. In een interview liet de Duitse federale verkiezingscommissaris zich daar kritisch over uit. Het is niet duidelijk hoe groot de acceptatiegraad onder de bevolking is, maar na 70 jaar ervaring kijkt men daar in Duitsland anders naar dan in Nederland. ABB focuste zich vooral op het onderzoek en de analyse van de Nederlandse Kiesraad. Er werd gekeken hoe dat toepasbaar was in de Vlaamse context. Vlaanderen heeft ook geen traditie in het stemmen per briefwisseling, waardoor de burgers daar kritisch tegenover zullen staan.

Tegelijk worden de parallellen gemaakt met de debatten in Vlaanderen over de volmachten. Er is geen systeem waar men werkt met volmachten en met briefwisseling. In Vlaanderen bestaat de volmachtenregeling al lang en bij elke verkiezing zijn daar veel betwistingen rond en debatten in het parlement over. Het is dus niet evident om meteen de stap te zetten naar het stemmen per briefwisseling voor een grote doelgroep. Vernieuwingen in het verkiezingssysteem moeten stapsgewijs verlopen, met de nodige experimenten en pilootprojecten, om zo het vertrouwen te winnen. Er waren nog geen contacten met de Duitse collega's, enkel met de Nederlandse collega's. De spreker neemt de suggestie mee om zich daar meer in te verdiepen.

Er is geen eenduidig antwoord op de vraag of de drempel van 500 kiezers bij het bekendmaken van de uitslagen per kiesbureau voldoende is voor de geheimhouding van de stem. Maar zo wordt wel de trend naar de kiezers toe ingezet.

Het online stemmen invoeren bij burgerbevragingen en referenda is de juiste weg om met dat systeem te experimenteren. In het verleden in het decreet over het lokaal bestuur werd gekozen om de lokale besturen meer autonomie te geven op het vlak van participatie en inspraak. Minister Bart Somers stimuleert via bepaalde incentives vandaag al nieuwe vormen van participatie. Misschien kan er vanuit Vlaanderen een systeem voor opgezet worden. Er zijn al systemen van online stemmen beschikbaar. Maar alles hangt af van de veiligheidsvoorwaarden die daarin worden ingebouwd. Dat bepaalt namelijk de complexiteit.

Als de verkiezingen voor het Vlaams Parlement vanuit Vlaanderen zouden worden georganiseerd, zal dat niet per se zorgen voor meer eenvormigheid maar kan de impact op de verschillende verkiezingen beter opgevolgd worden. Nu wordt er parallel in verschillende parlementen gediscussieerd over zaken zoals vergoedingen en procedures. Het is voor de spreker evident dat als een niveau bevoegd is voor een bepaalde materie die daar ook mee aan de slag gaat.

2. Antwoorden van Jan Leroy

Jan Leroy zegt dat mensen in elk geval opgevorderd worden als bureaus niet bevolkt geraken. Maar vrijwillig engagement geniet natuurlijk de voorkeur. Er is geen zicht op het aandeel van vrijwilligers en opgevorderde mensen bij verschillende gemeenten. In grotere steden zal het probleem zich vaker voordoen, want daar is er mogelijk meer afstandelijkheid en anonimiteit. En er zullen meer vrijwilligers zijn om voorzitter en secretaris te zijn dan bijzitter.

Wanneer de eID gebruikt wordt om te controleren of iemand een stem heeft uitgebracht, betekent dat niet dat er automatisch in elk bureau een online verbinding moet zijn. Er zou ook kunnen gewerkt worden met systemen waarbij op een

computer in het bureau de kiezerslijst van dat bureau of die kieslocatie staat. Zo wordt een permanente onlineverbinding vermeden. Maar bij de kiezer blijft de perceptie dat er een link wordt gelegd tussen de identiteit en de uitgebrachte stem.

ABB beschikt wellicht over cijfers per kieslocatie over het gemiddeld aantal kiesbureaus. Het is vaak in een wijk, buurt of dorp dat er plaatsen zijn met een of twee bureaus. Maar in Deinze wordt bijvoorbeeld de Brielpoort gebruikt, een grote hal waar er tien tot vijftien bureaus gevestigd zijn. Daar kwamen de mensen van Deinze, maar ook van de vroegere fusiegemeenten Astene, Zeveren en Petegem stemmen. Het gaat om 20.000 mensen die per straatnaam werden verdeeld over de bureaus. Dat analyseren is minder betekenisvol dan op het niveau van een dorp met een beperkt aantal stembureaus. De praktische organisatie van verkiezingen primeert. Denk daarbij aan de nabijheid en de beschikbaarheid van locaties. Er mogen geen bureaus gevormd worden in functie van de statistische verwerking achteraf. Dat laatste moet een afgeleide blijven van het organiseren van verkiezingen.

Het kan interessant zijn om naar de ervaringen met het online stemmen tijdens de sociale verkiezingen in coronatijden te kijken. In bedrijven met veel administratieve functies werd toen online gestemd. Daar was weliswaar geen opkomstplicht, maar bij de lokale verkiezingen valt dat ook weg. Een aantal problemen waarmee men geconfronteerd wordt bij verkiezingen doen zich daar ook voor. Het zou een goed idee zijn om op het niveau van burgerbevragingen te experimenteren met online stemmen. Een aantal lokale besturen hebben daar ook al ervaring in.

Er is geen garantie op eenvormigheid als Vlaanderen de eigen verkiezingen organiseert. Dat hangt af van de keuzes die gemaakt worden om bij het federale of lokale systeem aan te leunen of ergens in het midden.

De verkiezingen op verschillende dagen organiseren kan betekenen dat de Vlaamse verkiezingen op een andere dag worden georganiseerd dan de Europese verkiezingen om geen verwarring van de systemen te hebben. Maar dat kan ook betekenen dat verspreid over verschillende dagen kan gestemd worden voor dezelfde verkiezing. In beide gevallen dient er mee rekening te worden gehouden dat een extra dag een vermenigvuldiging van inzet van mensen en middelen betekent. Bij het stemmen over enkele dagen voor dezelfde verkiezing moet maar een keer opgebouwd en afgebroken worden. In het andere geval moet dat meerdere keren gebeuren. Daarbij komt nog dat het opbouwen en afbreken van een digitaal stembureau veel complexer is en dat voor de opbouw de ruimtes al vier of vijf dagen voordien in gebruik moeten worden genomen. Dat is niet voor de hand liggend voor het gebruik van scholen, sporthallen en soortgelijke ruimtes.

Wat betreft de organisatie van opleidingen is het van belang dat het duidelijk is en dat het effectief gebeurt. De regelgever moet vooral de doelstellingen over het functioneren van de bureaus duidelijk maken en niet verdrinken in onnodige details. Nu staat er vaak dat de voorzitter x of y moet doen. Maar als de voorzitter dat letterlijk interpreteert, dan hebben de overige leden van het bureau niets te doen en zorgt dat voor lange wachtrijen. De spreker suggereert om alle speciale gevallen zoals onder andere een volmacht of iemand die afwezig is te laten behandelen door de personen die vooraf opgeleid zijn, namelijk de voorzitter en de secretaris. Het courante werk zoals het registreren van kiezers kan opgenomen worden door het bureau.

3. Antwoorden van Isabel Leliaert

Isabel Leliaert geeft aan dat minister van Binnenlandse Zaken Annelies Verlinden liet onderzoeken of een experiment met online stemmen mogelijk is. Uit dat experiment blijkt het niet technisch mogelijk om de veiligheid te garanderen. Het is wel

belangrijk om nu al na te denken over een alternatief omdat het contract met de leveranciers voor de digitale stelsystemen die nu gebruikt worden tot 2027 loopt. Er moet dus een vervanging voorzien worden.

De context voor Belgische kiezers in het buitenland is anders. Daar is er een risico van fraude, van beïnvloeding en van het onderscheppen van teruggezonden brieven. Maar het aantal verstuurd brieven ligt lager en de stroom is gecontroleerder omdat die van het kieskringhoofdbureau gaat naar FOD Buitenlandse Zaken, om dan via een diplomatieke post naar de kiezer in kwestie te versturen. Voor kiezers in België zouden er veel meer stembiljetten in omloop zijn, wat de fraudegevoeligheid vergroot. Daarom is het van belang om dat te beperken door bijvoorbeeld te werken met bepaalde categorieën. De overige risico's op fraude moeten verder onderzocht worden, maar lijken niet volledig onvermijdbaar. Dat moet worden opgenomen in de kosten-batenanalyse.

4. Antwoorden van professor dr. Herwig Reynaert

Herwig Reynaert merkt op dat als de leeftijd op een niveau verlaagd wordt naar zestien jaar, dat even goed kan op andere niveaus. Dit is geen pleidooi om dat door te voeren. Maar de verlaging naar zestien jaar voor de Europese verkiezingen zal gebaseerd zijn op argumenten die ook kunnen gelden voor andere niveaus. Ook niet alle zestienplussers zijn vragende partij om te gaan stemmen, vandaar de keuze voor stemrecht.

Het afschaffen van de federale verkiezingen is een ander debat dan het debat over de conceptnota's die voorliggen. Herwig Reynaert geeft aan geen voorstander te zijn van de afschaffing van de federale verkiezingen.

Via het decreet over het lokaal bestuur zijn al enkele fundamentele keuzes gemaakt. Maar er moeten nog veel zaken uit de conceptnota's tot in detail uitgewerkt worden. Tegelijk maakt de spreker de bedenking of dat haalbaar is tegen de volgende verkiezingen in 2024.

Het invoeren van een kiesraad zou goed zijn. Dat werkt goed in Nederland en Vlaanderen heeft daar ook nood aan. Vroeger bestond de Vlaamse Adviesraad voor Bestuurszaken, een orgaan met weinig middelen en zeer geëngageerde leden die inhoudelijk werk leverde. Het is niet duidelijk waarom die opgedoekt werd. Het zou een goed idee zijn om een dergelijk orgaan opnieuw leven in te blazen samen met een kiesraad.

Wat de campagnemiddelen betreft zegt de spreker dat er een financiële grens moet komen en dat de betrokkene vrij is om binnen die grens te doen wat die wenst. Uiteraard moet het te verantwoorden zijn. Zo beschikt iedereen over dezelfde middelen en moet op dezelfde manier naar de kiezer kunnen gaan. De spreker heeft geen zicht op de financiële limieten van campagnemiddelen.

Ook heeft de spreker niet meteen een zicht op eventuele beleidsmatige gevolgen van het fijnmazig bekendmaken van de kiesresultaten. Maar in de discussie over stemrecht en opkomstplicht wordt vaak aangehaald dat er vooral beleid zal gevoerd worden voor zij die naar de stembus trekken. Het kan dus wel degelijk een invloed hebben.

Herwig Reynaert is voorstander van het stemmen per briefwisseling als het stemgeheim kan gegarandeerd worden. In het Duitse model wordt die garantie geboden, al blijft het onduidelijk wat een verklaring op eer in de realiteit betekent. Tegelijk lijkt het systeem niet te complex. Het is een verbetering in vergelijking met het stemmen per volmacht. Bij het geven van een volmacht heeft de betrokkene geen enkele garantie dat de stem naar wens is uitgebracht. Als dit systeem

meer in detail wordt uitgewerkt, hoeft dit niet beperkt te blijven voor ouderen en mensen met een handicap. Ook moet er gekeken worden in welke mate het vooraf stemmen kan toegepast worden.

In een gezonde en democratische campagne kan iedereen met gelijke wapens strijden. Iedereen weet dan op voorhand over welke middelen die beschikt. Binnen de limieten moet er grote transparantie zijn zodat het op een degelijke manier gecontroleerd kan worden.

ABB heeft een beter zicht op hoeveel het organiseren van verkiezingen kost per lokaal bestuur.

De spreker is voorstander voor het voorzien van meer stembureaus, al wordt men dan geconfronteerd met de moeilijkheid van de bevolking van die bureaus en botst dat met de fijnmazige bekendmaking van de resultaten. Langere openingsuren zijn misschien niet nodig, maar op voorhand stemmen per briefwisseling is wel een optie. Al begrijpt de spreker het argument dat iedereen op dezelfde dag moet stemmen gezien de contextgevoeligheid van verkiezingen. Het klopt dat men nu oplossingen zoekt op problemen die ontstaan zijn door het afschaffen van de opkomstplicht.

5. Antwoorden van professor dr. Stefaan Fiers

Stefaan Fiers zegt dat zolang de federale overheid belangrijke bevoegdheden heeft, het nodig is om een rechtstreeks verkozen parlement te hebben om de Federale Regering te controleren en mee de wetgeving te schrijven.

Meer stembureaus voorzien en langere openingsuren van die stembureaus zijn goede voorstellen om drempelverlagend te werken. Als mensen op een vlotte manier hun stem kunnen uitbrengen, zullen ze zich nauwer betrokken voelen. Denk daarbij aan het stemmen per briefwisseling, met de smartphone of een verzekerde manier om dat online te doen. Deze pistes moeten zeker bekeken worden. Het kan een antwoord bieden op de mogelijke terugval in de deelname aan de verkiezingen. Het zou al het probleem oplossen voor de mensen die op een verkiezingsdag moeten werken.

Ook Stefaan Fiers is voorstander van de oprichting van een kiesraad, om vanuit een centrale organisatie de verkiezingen mee in goede banen leiden.

Wat betreft de controle op de campagnemiddelen is er inderdaad toezicht nodig. Daarbij verwijst de spreker naar de Conseil Supérieur de l'Audiovisuel in Frankrijk. Bij de presidentsverkiezingen houdt dit orgaan heel nauwkeurig de spreektijd van de presidentskandidaten in de media bij. Bij ons moet men er rekening mee houden dat er bijvoorbeeld maar een achttal plaatsen voor radiospots, namelijk net voor of na het uur, beschikbaar zijn op de (lokale) radiozenders. Als het een race wordt op een beperkt aantal plaatsen waarbij een beperkt aantal kandidaten alle radiospots kunnen inpalmen, dan is dat niet het gewenste model. Er moet een fairheid zijn in het aanbod zodat alle politieke partijen daar gebruik kunnen van maken. Vervolgens stelt zich de vraag wat bedoeld wordt met alle politieke partijen. Gaat dat ook over de kleine, soms individuele, partijen die lokaal opkomen?

Een goede controle op de verkiezingsuitgaven is ook gewenst. Een controle die verder gaat dan een eenvoudige declaratie.

De spreker herhaalt dat hij geen voorstander is van het bekendmaken van de resultaten op het niveau van de stembureaus. Er moet immers beleid gevoerd worden voor elke burger, niet enkel gericht op een bepaalde wijk omdat uit een

fijnmazige bekendmaking van de resultaten zou blijken dat daar kiezers wonen die een partij sterk aanbelangen of net niet.

De manier van stemming per briefwisseling en de geheimhouding kunnen goed afgedekt en bewaard worden. De vraag is evenwel of de persoon die de brief gepost heeft en de stem uitgebracht heeft ook effectief de persoon is die geadresseerd was. Dat kan wellicht nooit gegarandeerd worden, maar dat geldt evenzeer voor het stemmen via volmacht. Als randvoorwaarde zou dan bijvoorbeeld gewerkt kunnen worden met applicaties zoals Itsme. Dat wordt gebruikt om zich kenbaar te maken. Elke burger heeft ook een uniek CSAM-nummer. Dat zijn instrumenten die misschien kunnen gebruikt worden om te verifiëren dat de geadresseerde de stembrief ontvangen en ingevuld heeft.

De vraag over de vergelijking van de uitgaven van campagnemiddelen tussen België en andere landen zal schriftelijk beantwoord worden. Bij wijze van voorbeeld: in Groot-Brittannië kan een kandidaat bij parlementsverkiezingen gemiddeld 14.300 Britse pond uitgeven en in 2017 spendeerde de gemiddelde kandidaat er net geen 5000 Britse pond. Men blijft er ver onder de maximum toegelaten uit te geven bedrag.

Als er meer kan gedigitaliseerd worden, kunnen stembureaus langer open blijven en kunnen kiezers op verschillende manieren hun stem uitbrengen. Daar moet werk van gemaakt worden. In de conceptnota's staat dat 2024 te nabij is en dat klopt. Laat ons dan 2030 niet missen.

6. Antwoorden van professor Herman Matthijs

Herman Matthijs geeft aan dat het moeilijk is om de uitgaves aan campagnemiddelen tussen de landen te vergelijken. In Vlaanderen zijn er voor de parlementsverkiezingen bijvoorbeeld vijf kiesgebieden per provincie en een zesde in Brussel, terwijl Nederland een grote nationale kieskring heeft. In Groot-Brittannië is er een districtensysteem en in Frankrijk is er voor de parlementsverkiezingen een districtensysteem maar voor de presidentsverkiezingen is Frankrijk één groot gebied.

In België wordt altijd op een rustdag, zijnde een zondag gestemd. Dat is historisch gegroeid. In Nederland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten gaat men op een werkdag stemmen.

Het is niet duidelijk hoe meer stembureaus zullen worden ingericht. Daarvoor zijn meer mensen nodig. Ook praktisch is dat moeilijk. Veel winkels en shoppingcentra zijn gesloten op zondag. Als men in stations bureaus gaat openen, zal men vooral aankomende reizigers van buiten die steden of kieskringen bereiken. Die kunnen dan niet stemmen. Er zijn volgens de spreker voldoende stembureaus.

De mensen die op een verkiezingsdag moeten werken, moeten meer mogelijkheden krijgen om te kunnen stemmen. Maar de spreker ziet niet meteen hoe.

Het Vlaams Parlement kan beslissen dat de Vlaamse administratie de verkiezingen zelf organiseert. Maar zaken zoals de duur van een legislatuur en de constitutionele autonomie opgenomen zijn in het bijzonder decreet van 2006 over de Vlaamse instellingen. Voor de bepaling van een legislatuur en het aantal parlementsleden is een grondwetswijziging nodig, maar de Vlaamse administratie kan wel de verkiezingen overnemen.

De spreker herhaalt dat bij eerlijke verkiezingen iedereen op dezelfde dag en hetzelfde uur gaat stemmen. Het vroeger per briefwisseling stemmen is dus een probleem.

Over de campagnemiddelen bestaan er te veel regels die amper te controleren zijn. Geef kandidaten een bepaald budget en laat ze vrij om daarmee te doen wat ze willen. Nu zijn veel zaken verboden die sluiks via gerelateerde instellingen toch gebeuren.

Het is vreemd dat in de conceptnota's gepleit wordt voor digitaal stemmen, terwijl men tegelijkertijd het stemmen per briefwisseling propageert. De vele steden en gemeenten die elektronisch stemmen zouden dan aparte telbureaus moeten inrichten om al die brieven te tellen.

Het grote voordeel van de oprichting van een kiesraad is dat er een permanente instelling zou zijn die met de nodige expertise alles kan begeleiden en kan zorgen voor nazorg. De verkiezingen vallen nu per toeval relatief samen, maar dat zal niet steeds het geval zijn. De kiesraad zou ook als taak kunnen hebben om ervoor te zorgen dat alle kandidaten en partijen gelijke toegang hebben tot de electorale markt. Het Vlaams Parlement kan trouwens zo'n kiesraad oprichten.

Het fijnmazig in beeld brengen van de resultaten per wijk kan interessant zijn voor academici en marketeers, maar dat heeft niet meteen voordelen voor de gemeenten. De zetels worden namelijk globaal over het totale grondgebied verdeeld. Mocht er in elke stad of gemeente een districtensysteem gehanteerd worden, zou dat wel een voordeel hebben. In vele steden en gemeenten worden sommige delen oververtegenwoordigd in de gemeenteraad. Om dat op te lossen moet overgestapt worden naar een districtensysteem.

Wat betreft de vraag over het confederale parlement, zou men de Kamer van volksvertegenwoordigers moeten afschaffen en de Senaat behouden waarin dan Vlaanderen, Wallonië, Brussel en Oost-België een aantal zetels zouden krijgen. Er is daar een historisch voorbeeld van. In de staat Nebraska zei men in de 19e eeuw dat twee parlementen veel te duur zijn. Het Huis werd er afgeschaft en de Senaat bleef behouden omdat men vond dat de titel van Senaat beter klonk. Ook in Canada loopt momenteel een soortgelijke discussie over de rol van de Senaat.

Kris VAN DIJCK,
voorzitter

Jeremie VANEECKHOUT
Paul VAN MIERT
Koen VAN DEN HEUVEL,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

ABB	Agentschap Binnenlands Bestuur
eID	elektronische identiteitskaart
FOD	Federale Overheidsdienst
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
UGent	Universiteit Gent
ULB	Université Libre de Bruxelles
VUB	Vrije Universiteit Brussel
VVSG	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten